ANNOTATIO XXIX.

Barrabbae significatio.

BArabbas filius patris interpretatur, vt dicit Ambros. Luc. 23. & rectè conuenit: Diabolum enim eorum patrem Christus dixerat, hic autem eiusdem patris filius frater eorum erat, talis filius, qualis pater, & fratres. Hiero. Matt. 27. exponit filium magistri, nempe eorum: vtraque est conueniens interpretatio; sed si priorem sequamur, tunc cùm vno r & simplici b legendum est; at si posteriorem, cum duplici r & simplici b, vt prima longa, secunda sit breuis: parui momenti res hæc est, tamen ad nominis significationem necessaria. Attende post hæc, quæ narrata sunt, multa facta intercessisse, quæ prætermissa sunt à Ioanne, sed à Luca relata: nam post hæc verba cœperunt iterum clamare, vt refert Luc. 23. Inualescebant enim dicentes; Commouet populum docens per vniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa vsque huc. quibus verbis significabant nulla ratione expedire dimitti, tanquam hominem seditiosum, & populi perturbatorem, & communis pacis, & quietis aduersarium. Inualescebant, id est, maioribus clamoribus inuehebantur, quàm prius, ne Pilatus quod proposuerat, & velle significauerat, executione compleret: quod enim rationibus non poterant, quia nullam habebant, clamoribus extorquere tentabant: Audiens autem Pilatus Galilæam, interrogauit, si Galilæus esset, & tunc misit eum ad Herodem; quam historiam refert Lucas: postquam autem remissus est ab Herode ab Pilatum, facta sunt, quæ Ioannes narrat sequenti capite.

CAPVT DECIMVM NONVM.

VNC ergo apprehendit Pilatus IESVM *& flagellauit. Et milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti eius, & veste purpurea circundederunt eum, & veniebant ad eum, & dicebant: Aue Rex Iudæorum. Et dabant ei alapas. Exiuit iterum Pilatus foras, & dicit eis, Ecce adduco vobis eum foras, vt cognoscatis, quia in eo nullam inuenio causam. Exiuit ergo Iesus foras, portans spineam coronam & purpureum vestimentum. Et dicit eis, Ecce homo. Cùm ergo vidissent eum Pontifices, & ministri clamabant dicentes; Crucifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus, Accipite eum vos, & crucifigite. Ego enim non inuenio in eo causam. Responderunt ei Iudæi. Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit. Cùm ergo audisset Pilatus hunc sermonem magis timuit. Et ingressus est prætorium iterum, & dicit ad* IESVM: *Vnde es tu?* IESVS *autem responsum non dedit ei: Dicit ergo ei Pilatus, Mihi non loqueris? nescis, quia potestatem habeo crucifigere te: & potestatem habeo dimittere te? Respondit* IESVS, *Non haberes potestatem aduersum me vllam: nisi tibi datum esset desuper. Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet. Deinde quærebat Pilatus dimittere eum. Iudæi autem clamabant, dicentes, Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari. Pilatus autem cùm audisset hos sermones, adducit foras Iesum: & sedit pro tribunali in loco qui dicitur Lithostrotos, Hebraicè autem Gabbata. Erat autem parasceue Paschæ; hora quasi sexta: & dicit Iudæis, Ecce rex vester. Illi autem clamabant, Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus, Regem vestrum crucifigam? Responderunt pontifices, Non habemus regem, nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eis illum, vt crucifigeretur. Susceperunt autem Iesum, & eduxerunt eum. Et bajulans sibi crucem, exiuit in eum qui dicitur Caluariæ locum, Hebraicè autem Golgotha: vbi crucifixerunt eum, & cum eo alios duos hinc & hinc, medium*

autem

autem Iesum. Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucem. Erat autem scriptum: IESVS NAZARENVS REX IVDAEORVM. Hunc ergo titulum multi Iudæorum legerunt: quia prope ciuitatem erat locus, vbi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum Hebraicè Græcè & Latinè. Dicebant ergo Pilato Pontifices Iudæorum: Noli scribere, Rex Iudæorum, sed quia ipse dixit: Rex sum Iudæorum. Respondit Pilatus: Quod scripsi, scripsi. Milites ergo cùm crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius (& fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem) & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis desuper contexta per totum. Dixerunt ergo ad inuicem, Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit. vt scriptura impleretur dicens, Partiti sunt vestimenta mea sibi: & in vestem meam miserunt sortem. Et milites quidem hæc fecerunt. Stabant autem iuxta crucem IESV, *mater eius, & soror matris eius, Maria Cleophæ, & Maria Magdalene. Cùm vidisset ergo* IESVS *matrem, discipulum stantem quem diligebat, dicit matri suæ, Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua: Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam: Postea sciens* IESVS, *quia omnia iam consummata sunt, vt consummaretur scriptura dicit, Sitio. Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes obtulerunt ori eius. Cùm ergo accepisset* IESVS *acetum, dixit; Consummatum est: Et inclinato capite tradidit spiritum. Iudæi ergo (quoniam parasceue erat) vt non remanerent in cruce corpora sabbatho (erat enim magnus dies ille sabbathi) rogauerunt Pilatum, vt frangerentur eorum crura & tollerentur. Venerunt ergo milites: & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad* IESVM *autem cùm venissent, vt viderent eum iam mortuum, non fregerunt eius crura; sed vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuò exiuit sanguis & aqua. Et qui vidit, testimonium perhibuit: & verum est testimonium eius. Et ille scit quia vera dicit: vt & vos credatis. Facta sunt enim hæc, vt scriptura impleretur: Os non comminuetis ex eo. Et iterum alia scriptura dicit, Videbunt in quem transfixerunt. Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathæa (eò quod esset discipulus* IESV, *occultus autem propter metum Iudæorum) vt tolleret corpus Iesu. Et permisit Pilatus: Venit ergo & tulit corpus Iesu. Venit autem & Nicodemus: qui venerat ad Iesum nocte primùm, ferens misturam myrrhæ, & aloes quasi libras centum. Acceperunt autem corpus, Iesu & ligauerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire Erat autem in loco vbi crucifixus est hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam posituserat. Ibi ergo propter parasceuē Iudæorum, quia iuxta erat monumentum, posuerunt Iesum.*

Tunc ergo apprehendit Pilatus Jesum, & flagellauit.

COMMENTARIVS.

REmisso Domino ad Pilatũ ab Herode, factum est, quod Matth. 27. narrat dicens, & Iesus stetit ante Presidem, & cùm accusaretur à Principibus Sacerdotum, & senioribus, nihil respõdit; tunc dicit illi Pilatus, Non audis quanta aduersum te dicunt testimonia? & non respondit ei ad vllum verbũ, ita vt miraretur Præsens vehementer. post hæc adiunxit Luc. cap. 23. Cõuocatis principibus Sacerdotũ, & Magistratibus, & plebe dixit ad illos Pilatus; Obtulistis mihi hunc hominem, quasi auertentem populum, & ecce ego coram vobis interogans nullam causam inuenio in homine isto ex ijs, in quibus eum accusatis, sed neque Herodes; nam remisi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est illi, emendatum ergo dimittam illum. post hæc proposuit plebi petens, & rogans, vtrum vellet eum dimiti, cùm autem nec sic liberare eum posset, decreuit flagellare, si fortè hac pœna accusatores pacarentur, & hoc est, q̃ Ioannes dicit. illa aũt particula, *ergo*, indicat causam flagellationis; nẽpe cũ nollet plebs dimitti Iesũ, sed Barabbã, & exaltera parte dignum morte nihil est in eo inuentum propter tumultum populi, & clamores Principum pœnam hãc elegit, vt & suæ consciẽtiæ innocentiam Christi dictandi, & illorum furori aliqua ex parte satisfaceret. tunc impletũ est illud Psal. 34. Congregata sunt super me flagella, & ignoraui; id est, innocens, & sine culpa fui, nec quæ mihi imponebatur, commiseram. & illud Isa. 50. Dedi corpus meum percutientibus. cætera in annotat. explicantur.

ANNOTATIO I.

Flagellis qui cædebantur.

ALiqua sũt in hac parte annotanda. Vnum est, non esse eandem pœnam flagellari, & virgis, seu fustibus cædi; hæc enim leuior erat, & cum minori fiebat iniuria, illa verò grauior, & turpior: hac liberi, illa serui castigabantur. vnde Marcellus inquit, L. In seruorum ff. de pœnis. ex quibus causis liber fustibus cæditur, ex his seruus flagellis cædi, & domino reddi iubetur. Est autem flagellum, quo aurigæ vtuntur; quod excussum clarũ reddit sonum, idemque significat quod lorum, hoc discrimen indicat Paulus 2. Cor. 11. A Iudæis quinquies quadragenas vna minus accepi, ter virgis cæsus sum. Romanos ciues Portia lex ab hac liberauit pœna, vt inquit Cicero, vnde Actor. 22. dicebat Paulus; Si hominem Romanum, & indemnatum licet vobis flagellare: qui autem vltimo supplicio damnabantur, quia serui efficiebantur, & ciuitatem, ac libertatem amittebant, tanquam serui verberabantur: Christus ergo Dominus, tanquam seruus flagellis cæsus est, per quam pœnam, & magno affectus dedecore, & grauiter vulneratus est.

Alterũ est, flagellationẽ cõmunem fuisse, & Iudeis, & Romanis, quia eo pœnæ genere vtrique vtebantur, tamen apud Iudæos leuior, ac mitior erat flagellatio: nã præceperat Dominus Deut. 25. ne numerus plagarum quadragenarium numerum excederet; at apud Romanos grauior erat, & seuerior, nec erat numerus certus. Dominus ergo noster non Iudaico more, sed Romano flagellatus est, cuius plagarum, & verberum numerus, quadragenarium longissimè superauit: quantus autem determinatè fuerit, nec scriptura, nec antiqui Patres tradiderunt.

Cur Christus Dominus sit flagellatus.

Tertiò annotandum est in causa flagellationis non esse antiquos Patres conformes. Hier. Matth. 27. ea de causa flagellatum Christum dicit, quia Romanorum legibus sancitum erat, vt crucifigendus prius flagellis verberaretur. verba autem Matthæi id indicare videntur; Inquit enim; Iesum flagellatum tradidit eis, vt crucifigeretur: quasi ea de causa flagellatus esset, vt crucifigeretur. Aug. verò tract. 106. aliam causam assignat. Hoc, inquit, Pilatus non ob aliud fecisse credendus est, nisi vt eius iniurijs Iudæi satiati, sufficere sibi existimarent, & vsque ad eius mortem sæuire desisterent. Consentiunt huic sententiæ Cyril. lib. 12. cap. 15. & Chrysost. homil. 83. & re vera Euangelicus textus id probat: habetur enim Luc 23. dixisse: Corripiam eum, & dimittam. Flagellatio igitur facta est, vt hac pœna inflicta, à morte seruaretur. Ioannes etiam noster postquam flagellatum fuisse refert, narrat Pilatum liberare eum voluisse. Aliqui recentiorum hoc argumento moti, duas affirmant flagellationes, bisque Christum flagellis cæsum asserunt, semel ad correptionem, quod Luc. narrat. iterũ ad crucifixionẽ, quod refert Mat. sed opinio hæc præter eius nouitatem, (nemo enim antiquorum Patrum, qui rem diligentissimè, & deuotissimè considerârunt, tale quid asseruit, nec proposuit) etiam contextui accommodari non potest, & est argumentum efficax: quam enim flagellationem Matth. narrat, vt ipsi auctores huius opinionis affirmant, ea est, quæ vltimo est facta ad crucifi-

Christus semel dũtaxat flagellatus.

gendum;

gendum; at hæc est eadem cum ea, quam narrat Ioann. quod eo probatur, quod Matthæus tunc coronatum spinis, & veste purpurea circumdatum dicit, & id ipsum Ioannes refert: constat autem hanc Ioannis non esse factam ad crucifigendum; nam vt ex Ioanne habetur, coronatum spinis, & vestitum chlamyde, Pilatus populo Christum ostendit post flagellationem, & voluit eum liberare, multumque recusauit crucifigere. igitur non est facta crucifixionis causa flagellatio, cuius meminit Matth. vt breuibus verbis hoc fit argumentũ. Matthæus & Ioannes eandem describunt flagellationem, vt ex circumstantijs constat; at quam Ioann. narrat, non fuit ad mortem, sed vt liberaret eum; igitur illa Matthæi eodem fine, & causa facta est: Matthæus autem per anticipationem quandam crucifixionis fecit mentionem, quod certissimo argumento constat; nam refert tunc coronatum, & chlamyde vestitum; cùm tamen habeamus ex Ioanne, A hoc factum esse ante latam mortis sententiam; immo cùm eum corona, & chlamyde indutũ populo ostenderet, dixisse Pilatum; Ecce homo, & eum liberare voluisse. Ad legem autem illam Romanorũ respondendum est, iam esse flagellatum Christum, nec opus erat, vt ea intentione, & causa iterum flagellaretur: quia flagellatio fiebat ante crucem, vt per eam homo velut à corpore ciuium tanquam seruus separaretur tanto dedecore affectus; id autem iam flagellatio ista effecerat, & forsan Pilatus B ea pœna eum affecit, vt liberare posset, si populus placaretur; sin minus, ad crucifigendum disponeret. Adde non esse certum, an ista flagellatio, quæ à Romanis inferebatur ante crucem, fieret cum externis præter Romanos; nã & latrones, qui cruci fixi sunt cum Domino, flagellatos non legimus. Multo igitur probabilius est, Christum semel flagellatum esse, nec contraria opinio solido nititur fundamento.

Et milites plectentes coronam de spinis imposuerunt capiti eius, & veste purpurea circumdederunt eum.

COMMENTARIVS.

POst flagellationem milites hæc fecerunt illudentes Domino, quasi regnum affectanti; idcirco per irrisionem regũ insignia finxerunt; coronam ex spinis contextam capiti eius imponentes, & purpura induentes. hac enim de causa hæc miltes fecisse docent Athana. sermo. de cruce, & passi. & Cyril. lib. 12. cap. 15. regno enim eius illudebant: vnde pro regio diademate coronam spineam imposuerunt, & pro regali purpura vestem illam. Matth. addit: Et arundinem in dextera eius, quæ erat loco sceptri, vt ibi Hieronym. interpretatur.

ANNOTATIO II.

De corona & veste purpurea.

CORONA erat ex iuncis marinis, qui duriores sunt terrestribus, confecta; quorum spinæ longæ, & acutissimæ sunt, vt experientia ipsa docet. spinarum numerum determinatum, nec scriptura, nec antiqui Patres expresserunt: hoc certum est, ex multis fuisse iuncis contextam, spinisque circum circa abundasse quantum autem ad vestem attinet Matth. chlamydem esse vestem hanc declarauit, quod genus est vestis militaris, qua Imperatores vtebantur super arma: vestem enim alicuius militis Romani attritam, & vsui iam ineptam fuisse probabile est. Addit Matth coccineam fuisse, at Ioan. purpuream affirmat, ob quam causam Ambr. Luc. 23. duas vestes esse existimauit, tunicam nempe purpuream, & desuper chlamidem coccineam; in illa martyrum palmas, in hac regia potestatis insignia significari dicens; tamen Adhanas. serm. de passione & cruce, vtrumque nomen eandem rem, & vestem significare putat, & est communis Doctorum opinio. Attendendum est autem; purpuram propriè piscem esse ex genere concharum liquorem habentem in faucibus, tingentis lanis maximè aptum, de quo Plinius lib. 9. cap. 36. meminit: vestis autem hoc tincta liquore purpura dicitur, regum vestimentum, & ornamentum. C Est etiam alius piscis de eodem concharum genere dictus murex, cuius Plinius etiam meminit lib. 9. cap. 35. cuius humore etiam vestes tingebantur, coloris simillimi purpuræ, vnde aliquando pro purpura vsurpatur. est etiam granum fruticis dictum coccus. cuius meminit Plin. l. 21. c. 8. quo tinguntur etiam vestes, & similè habent colorem purpuræ, & purpureæ, dicuntur propter similitudinem coloris. hoc granum in Hispania, & in Gallia nascitur, inde vestes coccineæ dicuntur: solentque bis tinctæ colorem habere perfectum, & maxi- D mè similem purpureo, & hæ sunt in vsu nostris temporibus: rara enim est purpura humore conchilium tincta. Aliqui existimant Hebræis in vsu fuisse, vestes tingere vermiculi humore dicti תולעת tolaa, de quo Isa. 1. Si fuerint in[illegible] quit, sicut vermiculus; at incertum hoc est, quamuis probabile existimo potius non differre à cocco ipso: nam semper ferè inuenitur cum voce שני scheni, quod puto significare colorem ipsum, qui efficitur ex cocco, quasi bis tincta sit lana cocco, tolaa autem ipsummet coccum. E Aliqui vermem ex cocco nasci, & eum dici tolaa putant, sed hæc ad alium locum pertinent; satis nobis nunc sit, coccineam vestem propter coloris maximam

mam similitudinem dici purpuream, quãuis propriè purpura, & coccus idem non sint. Milites ergo regnum Christi irridentes, & quod se regem faceret contumelia accommodata afficientes, talibus insignibus regijs Christum dedecorant. An autem id iussu Pilati factum fuerit incertum est; ipso tamen per-

A mittẽte id milites fecisse nemo dubitat. Chrysost. hom. 83. Pilatum negat præcepisse, sed milites in Iudæorum gratiam ea fecisse affirmat. Aug. tract. 106. Aut permisit, inquit, facere, aut iussit. Hæc dicta sint quantum ad litteram, quæ enim ad significationem spectant, paulò inferius exponemus.

Et veniebant ad eum, & dicebant; Aue Rex Iudæorum.

COMMENTARIVS.

NOn solo facto, sed verbo illudunt Christo domino, tanquam regem eũ salutantes, *Aue Rex Iudæorum.* Matth. eos genu flexo salutasse expressit. Veniebant, inquit, ad eum, modò enim hic, modò ille accedebat: fingebant se diuersis de causis, & propter varia negotia tanquam ad regem venire, ipsumque sic deridentes alloquebantur.

Et dabant ei alapas.

VErbo salutabant tãquam Regem, sed tanquam seruum, & vilissimum hominem alapis cædebant. Matth. 27. addit adhuc in faciem eius conspuisse, & arũdine, quæ erat in eius dextera accepta, caput ipsius spinea corona circundatum percussisse; quo factum est, vt spinæ capiti infigerentur. Sic milites gentiles regnũ Christi derident, cuius prophetiam iam Iudæi similibus verbis & factis contempserãt. velata enim eius facie alapis & colaphis eum percusserant, dicẽtes; prophetiza, quis te percussit. hoc apud Caipham à Iudæis, illud apud Pilatum à gentibus effectum est. Sed magnum profectò mysterium significabatur; Iudæus enim, & gentilis Christo illudunt, eumq; cædunt, sed Iudæus velata facie, gentilis aperta, vt in velamine eorum futura cæcitas vsque ad vltimum tempus signaretur, aperta autem facies gẽtium conuersionem & illustrem fidem indicaret; grauior enim multo culpa Iudæorum, quàm gentiũ in his, quæ in Christum patrata sunt scelera, extitit; grauiorique illi pæna digni fuerunt.

ANNOTATIO III.

Spinea corona, vestis coccinea & arundo explicatur.

NON temere, nec casu, hæc Christum voluisse pati credendum est. quamuis enim à dæmone, & ministris eius ex summa iniustitia, & odio in eum fierent; tamen diuina prouidentia maxima in eis mysteria operabatur, vt rectè Hiero. Matth. 27. annotat: malitia enim cæca est, vt ad hoc idem propositum docet Athanas. in sermo. de pass. & cruce. nesciens enim quid dæmõ faceret, seipsum destruebat. est enim magna potentia, & prudentia Dei, qui dæmonis operibus contra eundem vtitur, vt etiam docuit Ambros. libr. 1. de pænitentia cap. 13. Vt autem aliqua ex parte hæc explicemus, aduertendum est, quæ isti Iudæi instigante Diabolo per irrisionem Christo fecerunt, nempe coronam spineam capiti imponere, veste coccinea induere, calamum, seu arundinem dexteræ eius tradere, diuina prouidentia permissa quidem esse, sed ordinata, & relata in significationem, satisfactionem, meritum, & eruditionem; quæ quatuor breuiter sunt exponenda. In primis quid hæc tria significauerint, Doctores catholici multifariam explicant, verè quidem, doctè, & piè, tamen non est in animo ea omnia in medium proponere; esset enim ab instituto nostro nimium digredi: vnum ex Athana. loco proximè citato referam, nempe Christum

B Dominum omnium nostrum peccata in se suscepisse, vt æterno Patri satisfaceret, & solueret redemptionis pretium; factus est enim pro nobis omnium debitor peccatorum: nec his contentus, etiam nostras solicitudines, ærumnas, afflictiones, quæ ex peccato nobis in pænam inflictæ sunt, in se transtulit; vt à pænis his nos liberaret, vt iam non nobis pænæ, sed exercitium, & virtutis occasio, ac materia essent. Doctrina est ista Isaiæ 53. Posuit Deus in eo iniquitates omnium nostrum. ecce primum; adiunxit: Verè languores nostros ipse

C tulit, & dolores nostros ipse portauit. ecce secundum. Rursus vtrorunque causa Diabolus extitit: ipse enim serpentis formam assumens, peccati fuit causa, & per eum peccatum introiuit in mundum, & propter peccatum cætera mala subsecuta sunt. Christus igitur vtraque suscepit delenda, & destruenda, & adhuc de serpente ipso, qui omnium fuit causa malorum, victoriam, & trophæum reportauit: mundi enim principem ipse iudicaturus, & vt fortior dux eum debellaturus & spoliaturus venit. Hoc magnum mysterium significatum est in hoc facto, quod à mi-

D litibus instigante Diabolo, & procurantibus Iudæis, & consentiente Pilato, per execrandam iniquitatem patratum est. per mala enim

nim, etiam bona bonorum auctor significauit, & ex malo bonum virtute sua elicuit. Nã corona spinea capiti imposita, solicitudines, & ærumnas, & labores nostros à Christo esse susceptos significabat: chlamys illa sanguis habens colorem, peccata hominum nomine sanguinis in scriptura significata, repræsentabat, quæ super suos humeros, & super carnem suam punienda transtulit. Arundo in manu dextera serpentem occidendum, nempe imperium dæmonis destruendum, indicabat; vt enim Athan. & Hier. etiam Matt. 27. & experientia docent, arundinis ictu serpentes venenati occiduntur. in significationem igitur tanti mysterij diuina prouidentia hæc ordinauit.

Quæ satisfactio ex ijsdẽ nobis sũ consecuta.

Quantum autem ad satisfactionem attentè est considerandum, singula opera, & actus Christi propter vnionem humanitatis ad Verbum tanti fuisse meriti, & valoris apud Deum, vt quilibet actus fuerit sufficientissimum pretium redemptionis omnium hominum. Vna igitur oratio, vnum ieiunium, vna peregrinatio, vnus actus charitatis, & denique singula opera virtutum, iustum erant pretiũ, & meritum, quo nos liberaret; at non eo solo diuina, & ineffabilis bonitas fuit contenta, sed vt amoris erga nos magnitudinem ostenderet, voluit filium suum vnigenitum hominẽ factum, non vno, aut altero opere satisfacere; sed plurib⁹, & arduis ac difficillimis, qualia toto tempore vitæ huius, & maximè in vltimo passus est; quod multo ante Dauid Psal. 130. præuidens dixit: Copiosa apud eum redemptio. Huius causas omnes enarrare non est præsentis instituti, vnam tamen dissimulare non possumus, quæ ad rem nostram facit, nempe; quia multa & varia, ac multiplicia susceperat in se soluenda peccata hominũ, ideo multiplicem etiam pati pœnam voluit: hac de causa factum est, vt passio Christi tam vniuersalis esset: nam in omnibus, in quibus peccant homines, in his Christus patiens satisfecit: peccant rebus exterioribus homines; peccant honore, peccant fama, peccant voluptatibus, peccant corpore, peccant anima. Christus igitur in his omnibus patitur: nam omnibus suis spoliatus est etiam vestimentis; rursus contra honorem contumelias, & sputa sustinuit; pro insipiente etiam, seductore, & iniquo, contra famam reputatus est; inexplicabiles dolores est passus contra voluptates: in anima autem tristitias, & mœrores, ac timores; in corpora verò mortem, & passionem perpeti dignatus est, vt nullum genus peccatorum in Christo maneret inultum. Corona igitur hæc, & insignia regia per ludibrium imposita ad satisfactionem accipiebantur ab eo pro superbis, & ambitiosis, qui mundi dignitatibus, & honoribus allecti, diuina præcepta neglexerant, & neglecturi in posterum erant: nã in hoc facto in honore, & fama præcipuè passus est Christus, dum tractatur à militibus, tanquam qui regnum iniquè ambierit; turpissimis idcirco afficitur contumelijs.

Peccatis nostris contraria Christus passus.

Quæ Christo nobis sua ignominia promeruit

Quantum autem ad meritum iterum aduertendũ est, Christi opera non solùm fuisse satisfactoria, nimirum quia pro peccatis nostris satisfecit, & ab eis nos debito nostro soluto liberauit; sed simul eadem fuerunt meritoria: non enim solùm à malo eripuit, sed etiam bonum acquisiuit: nec tantùm ne periremus, sed etiam vt vitam æternam haberemus, effecit. porrò fuit abundans, & copiosum meritum sicut & satisfactio: multis enim modis, & operibus meruit nobis vitam, & gratiam, quæ vno opere potuit quantum ad sufficientiã mereri. inter ea igitur, quæ à Patre nobis suo merito consecutus est, id fuit, vt Reges essemus, non in regno temporali, & caduco, sed æterno, & spirituali, ac cælesti: regnant enim sancti & iusti in cœlis perfectè, quamuis & in terris participetur regnum hoc, de qua dignitate regia locutus est Petrus 1. Epist. cap. 2. Vos, inquit, estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta. hanc dignitatem petimus quotidie orantes. Adueniat regnum tuum. voluit igitur Dominus hoc nobis regnũ mereri præter cætera merita sufficientissima, etiam hoc regno ludicro, & derisorio: efficitur ille rex ridiculus, qui verus erat Rex regum, & dominus dominantium, vt nos non ludicri, & derisorij, sed veri reges maiori perfectiori, diuturniori regno, quàm cuncti reges mundani efficeremur: pro coronaque regali, & victoriæ, de qua prædictum est, Psal. 102. Qui coronat te in misericordia, & miserationibus, ipse coronam portat spineam; & pro veste illa, de qua dictum est Isa. 61. Induit me vestimentis salutis. & 1. Cor. 15. Oportet induere corruptibile hoc incorruptionem, & mortale hoc immortalitatem; ipse indutus est vili chlamyde, & pro palmis victoriæ, & triumphi, de quibus dicitur Apocalyp. 7. Amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum; ipse calamum, & arundinem vacuam accepit in manu.

Quid ex Christi derisione discendum.

Quantum autem ad eruditionẽ, multa docemur in hoc Christi facto: sed vnum illud est, scilicet ad regnum cæleste, quod nobis promeruit, deueniendum esse per tribulationes, iniurias, contumelias, quas sustinere pro Christo, quando opus fuerit, paratos esse oportet: si enim qui verus est Rex, talia passus est pro subditis iniquis, qui subditi sumus, & non solùm ex nobis ipsis reges non sumus, sed carcere potius quàm regno æterno digni, qualia nos pati oportet, vt cum ipso vero rege regnemus? Multa spiritualia apud Doctores considerata, & annotatata circa hæc inuenies, pro præsentis tamen loci maiore explicatione hæc dicta sint satis.

Exiuit

Exiuit iterum Pilatus, & dicit eis, ecce adduco eum vobis foras, vt cognoscatis, quia in eo nullam inuenio causam.

COMMENTARIVS.

PIlatus prætoriũ iterũ egreditur. vt Iesum Iudæis ostẽdat; & adhuc eo præsente se causam non inuenire, nec habere eum damnandi, publicè protestatur. quo facto in seipsum sententiam fert, qui in innocẽtem tam crudeli-tersæuierit Est autem verborũ sesus talis; Ecce ego adduco foras extra prætorium, vt significem me non inuenire causam damnãdi eum; si causam inuenissem, nõ erat cur vobis ego eum foras adducerem, sed in prætorio sententiam mortis tulissem: ille enim locus est ferendæ sententiæ; ad eũ foras adduco, quia sententiam ferre in eum non possum, nulla inuẽta damnationis causa. Attende fuisse atrium, in quo flagellatus est Christus, ante prætorium, quo non intrauerant Iudæi. post flagelationem autem iterum in prætorium, vbi manebat Pilatus, est introductus Christus, & inde foras à Pilato eductus.

Exiuit ergo Iesus foras portans coronam spineam, & purpureum vestimentum, & dicit eis, Ecce homo.

SPerabat Pilatus vultu, & præsentia Christi vel immanibus tigribꝰ miserabili Iudęos posse placari, vt dicit Cyri. li. 12. cap. 16. quo facto quanta Christus fuerit passus, facile deduci potest: cùm enim sciret Pilatus; Iudæos summa inuidia, & odio contra Christum agitatos, & efferatos esse; profectò animos eorum placatum iri nunquã sperasset, nisi Christum talem vidisset, vt solo intuitu in eum vel adamãtina corda possent emolliri. cùm autem tormentorum vi; & vestimẽtorum commutatione agnitum iri dubitaret, verbo, & digito ostendit eis. *Ecce*, inquit, *homo*, iam non rex Iudæorum, ne fortè animi eorum accensi voce hac imflamarentur. Deum autem ostenditur Christus à Pilato inimicis horrendum spectaculum, ipsemet Christus tunc se Patri ostendit, acceptissimum sacrificium pro eodem Pilato, ipsis etiam inimicis, ac omnibus hominibus. Meritò, *Ecce homo*, dicitur, qui solus potuit hominem liberare.

Cùm ergo vidissent eum Pontifices, & ministri, clamabant dicentes, Crucifige, crucifige eum.

DEceptus est Pilatus opinione sua, nesciebat illos diabolico spiritu agitatos, tales esse qualis is est, qui eos excitabat. est autem Diabolus implacalis, & nulla miseratione cõmouetur, nec hominũ desolatione exsatiatur. Viso igitur Christo, sicut ignis iniecto oleo exardescit, ita inflãmati isti sunt: qd Ioannes in illa particula indicauit, *Cùm ergo vidissent*, quasi diceret, quia viderunt, in maiorem furorem prouocati sunt, velut feri canes, qui solo visu ad latrant, instanter, & ardenter crucifigi petentes. Bis autem dicunt, *Crucifige, crucifige eum*, repetitio enim animi ardorem, & furorem significat. Erant autem hi Pontifices, & eorum ministri: hi enim callidè, vt annotat Cyril. li. 12. cap. 17. ne populi multitudo his factis suberubesceret, recordata forsan miraculorum illius, aut tam miserabili aspectu commota, priores exclamant, vulgusque incendunt, vt impleretur verè, quod dixit Hier. cap. 10. Quia pastores stultè egerunt, & dominum non exquisierunt, propterea non intellexit vniuersus grex, & dissipati sunt: quoniam enim plebs à principibus, vt oportebat, ad cognoscendum Christum non solùm non fuit deducta, sed ad cædem eius inflammata: propterea lapsa in baratrum perijt.

Dicit

Dicit eis Pilatus, accipite eum vos, & crucifigite, ego enim non inuenio in eo causam.

INdignātis vox est, vt Chrysost. hom. 83. dicit: succenset enim Pilatus eorū pertinaciæ, qua innocentem hominem morte crucis puniri cuperent, nec tanta sint pœna iam inflicta contenti. Sunt etiam simul verba populi tumultum timentis, furoremque cohibere volentis, vt idem Chrysost. asserit: videbat enim eos auidissimos necis Christi, nec audens omnino negare quod petebant, dicit, *Accipite vos & crucifigite, ego enim non inuenio causam*; non quod consenserit, vt crucifigerent, sed perinde est, ac si diceret; si lex apud vos est, quæ insontes summo supplicio excruciet, vos soli hoc facite; ego vobis non consensero. Rectè animaduertit Cyrill. lib. 12. cap. 18. dicens: Mirabitur quisquam rursus Iudæorum impudentiam, qui nec alienigenæ quidem viri iustitia erubescant, nec recordantur legis dicentis Malach. 2. Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent de ore eius. hæc Cyrill. Gentilis ergo idololatra horret damnare innocentem, quem veri Dei professores crucifigi instantissimè petunt.

Responderunt ei Iudæi, nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit.

CVm accusatio affectati regni euanuisset, & à Pilato innocentem declarātum esse viderunt, nouum coguntur pessimi Iudæi excogitare crimen blasphemiæ, quod cùm homo sit, se esse Dei filium dixerit. lex est Leui. 24. Qui blasphemauerit nomen Domini, morte moriatur, lapidibus obruat eum omnis multitudo populi. Sensus ergo est, ô Pilate, ne nos rem iniquam à te petere arbitreris; legem nos habemus; morte puniētem blasphemos, hic autem blasphemus est in Deum: cùm enim homo sit, sicut cæteri homines qualem vides, se esse filium Dei asseruit, & prædicauit. Non exprimunt legis pœnam, quia non lapidari, sed crucifigi eum cupiebant. Latet dæmoniaca calumnia, verum enim erat, se filium Dei prædicasse, sed tamen Christus miris operibus, & diuinitatis virtutibus, propheticisq; testimonijs id confirmauerat: at isti gētili, & rerū diuinarum ignaro, rem ipsam nudè & ieiunè, omissis testimonijs, & argumentis, proponunt; vt rerū esse diuinæ lęsæ maiestatis Christū, qui verus erat Dei filius, Pilato persuadeāt; quod apud piscinā paralytico sanato Domin' dixit, & aliâs etiam repetierat, nunc apponunt.

Cùm ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit, & ingressus est prætorium iterum, & dicit ad Iesum: Vnde es tu?

FEfellit eos opinio, & astutia sua: sperârunt Pilatum noua calūnia, vt Christum crucifigeret permotum iri, ipse verò eo ipso magis damnando retrahitur, & quem innocentia Christi prius à damnationis sententia ferenda retardabat, nunc diuinitatis origo asserta deterret; quodque perpetrare antea timebat propter iniustitiam, nunc horrere incipit propter impietatē. vt enim doctè annotat Cyril. lib. 12. cap. 20. Pilatus multitudine deorum gentiū assuefactus, facile fieri posse Christum, quamuis hominem, Dei alicuius filium esse suspicatus est. Iterum ergo prætorium cum Christo ingressus, ipsum secretò interrogat: *Vnde es tu?* id est, quæ origo est tua? vnde es natus? quibus es progenitus parentibus? Accessit huic confirmandæ opinioni seu suspicioni Pilati, præter verba Iudæorum, verbū ipsum paulò ante prolatū à Christo se regem esse, non tamen de hoc mundo esse regnū eius, & natum esse, ac venisse in mundum, vt testimonium perhiberet veritati. Hoc Pilati factum Iudæorum damnat tarditatem, & signitiem inexcusabilem: vno enim verbo

audito, veritatem inquirit, & verum scire desiderat, ne quid ignoranter, aut imprudenter contra Deum committat; Iudæi verò tot verbis auditis; tantis miraculis factis; tam multis propheticis testimonijs clamantibus; audire & intelligere spreuerunt: nec his contenti, verum Dei filium crucifigere totis viribus conati sunt.

Iesus autem responsum non dedit ei.

Cur Pilato Christus non responderit.

INterroganti Pilato, respōsum negat Dominus, qui nō à morte eripi quærebat, sed eam pro salute nostra libentissimè patiebatur. Certum est indignum fuisse Pilatum tāto responso, at quæ singularis causa fuerit, difficile est iudicare: duæ mihi præcipuæ extitisse videntur. Vna est, quia non vt humilis discipulus, sed tanquā superbus iudex interrogabat ea, quæ nō nisi humilibus corde, & paruulis reuelantur: quod ex verbis sequentibus patet. Potestatem, inquit, habeo crucifigere te; diuina autem mysteria intelligere non ex potestate petendum erat, sed ex humilitate, & deuotione; ea igitur de causa non respondet Dominus. Altera est, quia non ex recto, & vero principio quærebat: idololatria enim & multorum, ac falsorum deorum cultor erat, & ex hac idolatria, ac errore quærebat scire, quis esset, nempe an filius alicuius deorum suorum. tam vana ergo & impia interrogatio responsionē veritatis non obtinuit. Hanc causam attigit Cyril. li. 12. cap. 20. addēs aliam, quæ etiam est Chrysost. hom. 83. quia audiens prius veritatem; Regnum meum non est de hoc mundo, & omnis qui ex veritate est, audit vocem meam; spreuit, & respuit; nec hoc cōtentus furori Iudęorum iniquo obtemperauit: indignus igitur fuit responso veritatis. Quartam adfert eleganter Athanas. serm. de passione, & cruce; ne si respondisset, timiditate & formidine mortis inductus, id fecisse videretur.

Dicit ergo ei Pilatus, mihi non loqueris? nescis, quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te?

SVperbè suam obijciēs potestatem, & auctoritatem Pilatus, Dominum accusat quod ei negauerit responsum; quasi diceret; nescis quid facias, dum mihi respondere recusas: nam ego sum, qui possum te crucifigere, & liberare; tua ergo interest maximè respondere, vt ex responso tuo eripi & dimitti valeas: non sum ego quales Iudæi sunt, quibus si non responderis, nihil refert, quia in eorum potestate mors, & vita tua non sunt, sicut sunt in mea. Rectè Ambr. sermone 20. in Psal. 118. vers. 4. Pilatum iniustitiæ ex hisce verbis conuincit, Tua, inquit, Pilate, voce cōstringeris, tua damnaris sententia, pro potestate igitur non æquitate crucifigendum Dominum tradidisti: per potestatem absoluisti latronem, auctorem verò vitæ interfecisti. & paulo superius, Bonus, inquit, iudex nihil ex arbitrio suo facit, & domesticæ proposito voluntatis: sed iuxta leges, & iura pronuntiat: scitis iuris obtemperat: non indulget propriæ volūtati: nihil paratum, & meditatum domo defert, sed sicut audit, ita & iudicat: & sicut se habet negotij natura, decernit: obsequitur legibus, non aduersatur: examinat causæ merita, non mutat. hæc Ambr.

Merità Amb. ex ijs verbis Pilati iniustitiam redarguit.

Respondit Iesus non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper.

SVperbiam, & arrogantiam Pilati reprimit Dominus, & inde suam innocentiam indicat, ac vnde sit insinuat: non enim diuina benignitas omni eū priuauit responso, Nō, inquit, *haberes potestatē*, ac si diceret, ne hanc tibi arroges potestatem, quam in me habes: profectò enim nullam in me haberes, nisi de cœlo tibi data esset, id est, nisi ita Deus disposuisset, & voluisset, vt me

tuæ

tuæ subderem potestati. simul etiam nisi paterer, & consentirem à te & ab hominibus occidi; nihil in me facere posses: ego enim ex necessitate nulli hominum subditus sum, nullius subiaceo potestati, nemo mihi nocendi habet facultatem; sola diuina voluntate factum est, vt in tua sim potestate, & vt mihi nocentibus non resistam. Attende, hac voluntaria subiectione significare se nullum habere crimen, propter quod humanæ subiaceat potestati iudicis; indicat etiam se de cælo esse, & filium esse Dei, qui voluntate Patris, & non necessitate, nõ ex peccato voluit hominibus subdi, & in potestate eorũ esse.

ANNOTATIO IV.

Potestas duo significat.

POtestatis nomen duas maximè habet significationes; Vna est, qua idẽ significat quod auctoritas, qualem habet superior in inferiores, vt Rex in subditos. Dominus in seruos, pater in filios, iudex in reos; de qua dicitur Luc. 22. Qui potestatem habent super eos. & Ioan. 2. In qua potestate hæc facis? Altera est, qua significat vim, seu virtutem faciendi aliquid; sic dicitur Ioan. 10. Potestatem habeo ponendi animam meam. Matt. 9. Qui dedit potestatem talem hominibus. Mar. 6. Dedit illis potestatem spirituum immundorum. posteriorem habuit Diabolus in Christum. Hęc est, inquit, hora vestra, & potestas tenebrarum. habet etiam potestatem in iustos tentandi & persequendi eos, auctoritatem verò non habet. Pilato vtraque data erat: nã & Præses erat, cui Dominus se subiecerat, & vim ac facultatem habebat Christum crucifigendi: at neutram habuisset Pilatus in Christum, nisi id datum esset de cælo: non quidem auctoritatem, quia Dei filius nemini subditus erat, nisi quia voluit; non etiam virtutem & vim, quia si noluisset Christus nulla creata virtus ei nocere potuisset. Pilatus ergo iactauerat potestatem auctoritatis suæ; at Christus & auctoritatem, & facultatem negat eum habere potuisse, nisi de cælo, vnde ipse veniebat, illi datum esset: propterea dicitur; *Non haberes potestatem in me vllam*, modò auctoritatem habes, & facultatem, at nec hanc, nec illam haberes, nisi ex diuina dispositione, & ordinatione id factum esset. Attende verbum; *Non haberes*, inquit, *potestatem in me* quasi diceret, quantuscunq; sis præses, & alijs omnibus præsideas, & in eos auctoritatem habeas, nihil tibi esset potestatis in me, nisi singulari quadam diuina ordinatione id datum esset. In hoc consistit sensus responsionis Christi; nam si in generali locutus esset, *Non haberes potestatem, nisi datum esset desuper*, nihil in hoc significabatur, quod ad rẽ faceret. Omnis enim potestas à Deo est. Rom. 13. at dum se solum excipit ab hac potestate, quam in omnes alios habebat, se distinctum ab alijs omnibus significat, & particularem diuinam ordinationem, & dispositionem indicat, suamque potentiam, & innocentiam maximè ostendit, quasi diceret; Vide, quis ego sim, tu enim nihil posses in me, nisi diuina dispositio Patris permisisset, quamuis præses esses.

Quomodo ab Christum potestas Pilato data dicatur.

Vnum tamen maximè dignum est consideratione; nempe quomodo data à Deo dicatur potestas hæc Pilato. Chrysost. hom. 83. permissionis esse verbum dicit, Aliter, inquit, si non esset permissio, sed concessio, non peccasset Pilatus: tamen responsio, & doctrina hæc exacta non videtur; aliud est enim potestas, aliud vsus potestatis, potestas omnis bona est, & à Deo est: vsus tamen proueniens ex hominis voluntate, non semper bonus, nec à Deo est, sed à propria hominis voluntate abutente potestate. quod doctè annotauit Greg. lib. 2. Moral. cap. 6. & lib. 18. cap. 3 exponens illud 1. Reg. 18. Spiritus Domini malus agitabat Saul. quomodo, inquit, Domini est, Si malus dicitur: respondet, Domini est, quia virtus, & potestas, quam habet, & exercet bona, & iusta est, tamen voluntas mala, quia malè vtitur ea. Ita etiam nunc dicendum est; potestas, & auctoritas Pilati à Deo erat data: voluntariè enim Christus se ei subdidit; tamen vsus fuit iniquus, non igitur illud, *Datum est*, permissionis est, sed concessionis respectu potestatis: permissionis autem, respectu vsus potestatis. Iusta igitur erat & à Deo Pilati potestas, & ita docuit Irenæus, lib. 4. cap. 34. illud *Desuper*, ad Deum referunt, non solus Chrysostom. sed etiam Cyrillus libr. 12. cap. 22. & Augustinus tractat. 116.

Propterea, qui me tradidit tibi, maius peccatum habet.

COMMENTARIVS.

MAgis hisce verbis suam innocentiam significat, & Iudæorum malitiã, & culpam ostendit; & sensus hic est; Tanto maius est peccatum tradentium me tibi, quanto tua potestas iustior est, & à Deo; quia dum potestati iustæ me tradiderunt, tanquam iniquum, sceleratum obtulerunt: quasi diceret; si me tradidissent alicui auctoritatẽ nõ habendi, vt mihi noceret, peccassent quidẽ, tamen minus, quia meam innocentiam nõ adeo violassent; at tradentes me habenti à Deo potestatem, me vt reum & malefactorẽ tradidetunt; & in hoc grauius est, & maius eorum peccatũ, quam si tantũ occidi me

Quomodo peccatum tradentium grauius dicatur.

procurassent; non autem tanquã reum, & sceleratum. Præterea etiam maius est eorum peccatum, quanto tu potentior es ad mihi nocendum; ac si etiam diceret; si me Iudæi tradidissent, non valenti me crucifigere peccassent, minus tamen, quia minus mihi nocuissent, at dum tradiderunt tibi talẽ aduersum potestatem habenti, eorum maius est etiam, grauiusque peccatum: tu quidẽ potestatem habes crucifigendi me, quamuis non ex te, sed desuper concessã; propterea qui tradidit me tibi, grauius peccauit: nam me tradidit potenti mihi nocere, & me crucifigere: qui enim alterum tradit potentiori ad nocendũ grauius peccat, quàm qui tradit minus potenti. Hæc verba indicant iniustè eum traditum esse, & sine culpa vlla. rursus ostendunt Iudæorum illorũ impiam voluntatem: nam tradiderant Pilato, quia potestatem habebat crucifigendi, quam ipsi non habebant, & tradiderunt iustę potestati tãquam reum, & malefactorem. Pilatum etiam tacitè accusat, quod contra eum, qui innocens, & iniquè ei traditus est, sæuiat. Pontifices ergo, & primi illi Iudæorum sunt significati hoc verbo, *Qui me tradidit tibi*: sensus ergo, & responsum integrum est. ô Pilate, habes certè hanc potestatem crucifigendi, & dimittendi me; sed ne tibi arroges eam, ne existimes te habere in me potestatem, quia reus sim ego, aut sim tibi vt cæteri subiectus: habes enim, quia est sic dispositum à Deo propter salutem hominum: ex hac autem tua potestate diuinitus data consequitur, vt peccatum tradentium me tibi maius, & grauius sit, quam si non talem, aut tantam potestatem haberes: nam traditus sum tanquam malefactor, cùm non sim; & traditus ad crucem iniquè, cùm innocens sim: tu etiam crimen non effugies iniquè traditum condemnans, & iusta potestate abutens.

Tradentis nomine Pontifices & Primi Iudæorũ intelliguntur.

ANNOTATIO V.

Tradentium peccatum cũ maius dicitur, non cum peccato Pilati cõparatur.

CYril. lib. 12. cap. 22. & Chryso. hom. 83. Aug. tract. 116. & Euthy. & cæteri expositores; immo & Basil. regul. breui. respon. 46. hãc sententiam sic intellexêre, vt maius peccatum dicatur tradentis collatione facta ad peccatum Pilati, vt sit sensus; peccas tu ô Pilate, sed magis peccat, qui me tradidit tibi: tu enim peccas timore, ne Cæsaream maiestatem offendas, illi verò malitia. Sed re vera hæc expositio nulla ratione accommodari potest factæ illationi, scilicet, propterea maius peccatum habet; nam causa maioris peccati alia non est, nisi ea, quæ in verbis ipsis exprimitur, causa autem expressa est; quia potestatem habes desuper datam, propterea maius habet peccatum, qui me tradidit tibi. habere autem potestatem non facit minus peccatum Pilati, immo nisi aliud esset accusans, maius esset peccatum, sicut peccatum Iudicis damnantis innocentem, maius est peccatum peccato tradentis eum: igitur verè Dominus loquitur de peccato eorundem tradentium, quod eo grauius est, qui tradiderunt iniustè ei, qui A iustam potestatem habebat, volentes in hoc ostendere Christum esse malefactorem, & innocentiam eius occultare; similiter quia tradiderunt ei, qui crucifigendi habebat potestatem: minus enim peccatum fuisset, si tradidissent homini non habenti talem, aut tantam potestatem maximè quia ea intentione tradiderunt. Simile quodammodo locutionis genus est illud Ioan. 9. Nunc dicitis, quia videtis, peccatum ergo vestrum manet; id B est, quia vos videtis, & cognoscetis veritatem, propterea vestrum permanet peccatum: ac si diceret; propterea peccatum vestrum maius, & grauius est; quia ex malitia est, quàm si non videretis. ita nunc, Qui tradidit me tibi, maius peccatum habet, quàm haberet, si tibi non esset tanta permissa in me à Deo potestas. Verum est in his verbis, vti diximus in commentario, insinuari peccatum Pilati consentientis iniquè tradẽtibus, tamen non est id peccatum, quo maius peccatum tradentis pronuntiatur. Hęc mihi expositio germana, & accommodatissima visa est.

Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum.

COMMENTARIVS.

EX superioris sententiæ expositione sequitur huius sententiæ intelligentia. Quærebat Pilatus dimittere, tamen audiens hanc Domini responsionem, magis eum liberare conabatur: nam cognouit iniquè esse traditum in verbo illo: *Qui me tradidit tibi maius peccatum habet*; cognouit etiam se iniquè acturum, si iniquè traditum damnaret: hoc enim etiam insinuauit Dominus, idcirco quærebat tanquam innocentem eum dimittere liberum. verbo enim hoc, vt dicit Chry. ho. 83. perterritus est Pilatus, at Iudæi verbis & miraculis

culis tantis, magis insaniebant. Euangelista nō explicat, quomodo quæsierit dimittere eū; tamen ex sequētibus verbis deducimus egressum esse Pilatum prætorio, Christo ibi reliecto, & ad populum iterum locutum verba, quibus significabat se velle dimittere, quem innocentem agnoscebat.

Iudæi autem clamabant, dicentes Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris; omnis enim, qui se regem facit, contradicit Cæsari.

AVdientes Iudæi verba Pilati eum demittere quærentis, nouam adferūt accusationem; quæ etiam Pilatum tangebat. *Si*, inquiunt, *hunc dimittis, non es amicus Cæsaris*; nec ea tractas, quæ Cæsaris sunt; ac si dicāt; reus etiam tu efficieris apud Cæsarē: *Nam omnis, qui se regem facit*, Cæsari aduersarius est; cū que iste se regem fecerit, contrarius est Cæsari. si ergo dimittis eum, contrarias Cæsari partes agis, & tueris, & læsæ Maiestatis reus es. Imponunt Christo Cæsari esse aduersarium, & regnum eius Cæsaris imperio contradicere; timoremque Pilato grauem incutiunt, ne dum defendit Christum, Cæsarem offendat, & non leuiter, sed in re magni momenti, quæ ad imperij pertinet conseruationem.

Pilatus autem cùm audisset hos sermones, adduxit foras Iesum.

SVccūbit Pilatus huic oppositioni, & quē timor innocentiæ, & diuinitatis Christi ab eius damnatione hucusque auerterant, & retraxerant, mundanus timor impellit; magisque Cæsarem, quàm Deum reuerens iniquo & impio iudicio cōsentit, Cùmque egressus esset è prætorio, vt Iesum liberaret, mutata iam propter Cæsarem non opinione, sed voluntate, Iesum foras extra prætorium, vbi manserat, damnandum adduci facit: & plus potuerunt sermones hi de Cæsare apud eum, quàm illi, quos etiam audierat, & timuerat, quod filius Dei esset. Quærat ergo Pilatus præmium suum à Cæsare, non à Deo, cui illum prætulit, tanta, & tam apertè cognita impietate.

ANNOTATIO VI.

Infelix Pilati & reliquorum, qui Christū morti dānarunt, exitus.

SIbi consuluisse Pilatus visus est, dū Christū occidit, & tamē contrariū ei euenit. refert enim Ioseph. lib. 18. Antiq. cap. 17. Expletis annis viginti in prouincia, à Samaritis apud Vitelliū consularē, & Syriæ præsidē, accusatū, quod plurimos homines immeritò occidisset, quasi Romanis fuissent rebelles, Vitellius iussit Pilatū Romam proficisci, responsurū apud Cæsarem ad obiecta per Iudæos crimina; at priusquam perueniret, Cæsar Tiberius vita excessit. Scribit etiā Euseb. lib. 2. Histo. cap. 7. in tot postea calamitates eum incidisse, vt sibi propria manu mortem intulerit. Idem scribit Niceph. lib. 2. Histo. cap. 10. addens idem euenisse Annæ & Caiphæ, & Scribis, & Pharisæis cæteris, qui se ipsos occiderunt.

Et sedit pro tribunali in loco, qui dicitur Lithostrotos, Hebraicè autem Gabbatha.

COMMENTARIVS.

SEdit pro tribunali, vt ferat sentētiā. locus erat extra prætoriū publicus, in quo contra reos sententiæ ferebantur. Græcè dictus Lithostrotos, quasi lapidibus stratus: solent enim huiusmodi loca ad perpetuitatem, & ornatum confici ex lapidibus. Verbum Hebraicum non idem significat, sed celsitudinem, quasi locum eminentem, & excelsum, vt omnibus sit conspicuus, à verbo Hebræo גבה quod significat exaltari, seu eminens esse; inde. n. hoc nomen deriuatur ת he mutato in tau, & assumpto aleph in fine. Non sine causa Euangelista nominis meminit proprij loci: significare enim voluit Christum damnatum & contra eum latam sententiam in loco in quo malefactores, & rei iudicabantur.

Erat autem parasceue Paschæ, hora quasi sexta.

TEmpus describit Euangelista Christi damnationis. Erat, inquit, feria sexta, quæ dicitur parasceues, quia præparabãtur in ea cibi in Sabbato comedendi. additur Paschæ, quia erat tempus Paschę, & festum Azymorum. Pascha enim dicebatur etiam totum illud Azymorum festum, vt in capite. 13. ostendimus, cumque esset sexta feria, & simul vnus, ex diebus Azymorum, & Paschalis, dicitur Parasceue Paschæ: de hoc tamen latius cap. illo. 13. egimus, hora autem diei erat quasi sexta, hoc in annotatione exponitur.

ANNOTATIO. VII.

Quomodo circa hanc horã sextam conueniunt Euãgelistæ.

DVæ sunt difficultates in hoc Ioannis verbo, *Hora quasi sexta*, Vna est, quomodo cum Luc. 13. concordet; nam refert horam fuisse ferè sextam, quando Domino crucifixo tenebræ factæ sunt; nam inter tempus, quo Pilatus sedit pro tribunali, & contra Dominum tulit sententiam, quod Ioannes horam quasi sextam fuisse dicit; & tempus quando Dominus in cruce fuit positus, mora non parua intercessisse videtur; & tamen vtrumque hora quasi sexta fuisse factum, hi duo referunt Euangelistæ. Magis videtur cum Marco concordare Ioannes. Marc. enim 15. cap. hora sexta tenebras factas recenset; at hoc, quod Ioanni videtur consonum, Lucæ dissonum apparet; hic enim hora ferè sexta tenebras factas describit, adeo vt hi tres Euangelistæ discordes videantur, & tamen non sunt; sed idem omnino, diuersis tamen loquendi modis tradunt, quod & verbo, & exemplo declaratur.

Aduertendum ergo signa horarum præcedentes, & transactas horas indicare, quando enim apud nos sonus duodecimæ fit, significat horam duodecimam esse transactam, & instare, seu incipere sequentem; totum ergo tempus ab vndecima vsque ad duodecimam, hora est duodecima; cum autem quod parum distat quasi non distare videatur, quando modicum distat sonus vndecimæ, dicimus iam horam esse duodecimam, nempe principium duodecimæ: similiter versus finem iam duodecima pulsata, quando parum est temporis, dicimus etiam esse quasi duodecimam, id est, prope duodecimam completam: ita factum est apud Euangelistas. Ioannes enim dixit esse quasi sextam, id est, parum abesse initium sextæ, iam enim instabat finis quintæ. Luc. verò dixit esse ferè sextam, id est, paucum tempus fuisse, quando sexta completa fuit, seu breui tempore post sextam completam; at Marc. ipsam completam narrat, quia terminus sextæ iam erat transactus. Nihil ergo contrarium Euangelistæ in hac parte continent, immo omnes simul rem ipsam declarant; nam ex solo Ioanne non potuit præcisè veritas cognosci, nec ex solo Luc. vel Marc. cùm enim dicit quasi sexta, nescimus an à principio, an à fine horam computauerit: ex cæteris autẽ perfectam assequimur temporis intelligentiam,

ANNOTATIO VIII.

Qua hora in Dominum lata sit sententia.

GRauior est multò altera difficultas, & quæ maxima antiquorum, & recentiorum exercuit ingenia, quomodo Ioannes cum Marco concordet: Marcus enim narrat hora tertia fuisse Dominum crucifixum. Ioannes verò hora quasi sexta Pilatum tulisse sententiam. Multis ac varijs modis Doctores hanc difficultatem soluere sunt conati.

In primis Hier. in Psal. 77. asserit scriptorũ esse errorem, qui in Marco loco sextæ scripserunt tertiam, facileque dicit hunc errorem irrepere potuisse ex similitudine literarum, quibus Græci suos describunt numeros: est enim similitudo inter Gamma, γ. quod significat ternarium numerum, & inter episemum Græcum ϛ. quod significat senarium: aliqua enim in Euangelistis vitio scriptorum corrupta fuisse, docet exemplis Hieronymus, quæ, quia ad rem non faciunt, prætermitto. Responsio hæc solido non nititur fundamento; non enim exemplari aliquod ab vllo etiam antiquo Doctore allegatur; in quo apud Mar. nõ legatur tertia hora; quæ autem exẽpla Hie. adducit, similia nõ sunt: nam errores scriptorũ irrepsisse certũ est; tamẽ emẽdati sunt, quia exemplaria alia vera sunt inuenta, nec omnia eodem modo legebant; at hæc lectio in omnibus reperta est exemplaribus.

Secundo loco alij, quorum Theophyl. nomine tacito meminit, senserunt esse locũ corruptum scriptorum incuria, tamen non locũ Marci, vt Hieronymus dicit, sed Ioannis; nam legendum erat; Erat hora quasi tertia, non autem quasi sexta; sed contra hanc solutionem eadem valet ratio, quæ contra præcedentem. fateor tamen, si admittendus esset scriptorum error, hanc responsionem probabiliorem esse, quàm præcedentem; quia non solùm concordat Mar. cum Ioan. sed etiam Ioannem cũ Luca, vt nihil difficultatis remaneat.

Tertiò loco Euth. Marc. 15. aliter exponit, nẽpe horam tertiam relatam esse à Marco, non vt significet tempus, quando crucifixus est; sed quando à militibus Pilati pati incepit; at hæc solutio violenta est: nam inquit Mar. Postquã iam traditus fuit Dominus, vt crucifigeretur, (Erat hora tertia, & crucifixerunt eum.) hæc verba non aliud videntur significare, præter id, nempe horam fuisse tertiam, quando eum crucifixerunt. simili enim locutione vsus est Ioannes, *Erat*, inquit, *hora quasi sexta, & dicit Iudæis, Ecce rex vester*, id est, erat hora quasi sexta quando dixit Pilatus, Ecce rex vester.

Quarto loco Augustinus maximè in hoc dissol-

dissoluendo nodo elaborauit, idque in multis locis, præsertim tractat. 117. & lib. 3. de consen. Euangelist. capit. 13. & in quæst. Noui. & Vet. test. quæ. 65. & in Psal. 63. in illud Exacuerunt vt gladium linguas suas, duobusque modis respondet. Vnus est, qui ordine erit quartus, scilicet fuisse horam tertiam, quando Pilatus sedit pro tribunali, tamen à Ioanne dictam esse sextam facta computatione à principio; quando incepit Christus præparari ad mortē, quod fuit hora nona præcedentis noctis, quando à Caipha, & Anna morti fuit adiudicatus. A nona igitur hora noctis vsque ad tertiam diei, sex intercedunt horæ; propterea, inquit, dictum esse, erat sexta hora parasceue Paschæ, id est, præparationis veri agni & veræ Paschæ, qui Christus est. At hæc solutio nec ipsimet August. valde probatur; est enim nimium violenta, quia non constat hora nona fuisse initium tale, immo potius comprehensio eius erat computanda tanquam principium, quam multo post nonam certum est fuisse. præterea computatio hæc insolita est Euangelistis: rursus etiam parasceuen Paschæ, interpretari parasceuen Christi immolationis, durum esse nemo non videt; ideo alterum modum ipse prosequitur, qui erit ordine quintus, nempe Christum duobus modis dici crucifixum, Vno modo linguis Iudæorum, quando petierunt eum crucifigi, dicentes, Crucifige, crucifige eum, & hoc factum est hora tertia, idque refert Marcus. Altero modo, quando Pilatus adiudicauit eum crucifigi, & verè est crucifixus, & id factum est hora sexta, quod narrat Ioan. Porrò iste etiam modus durus videtur, nec facilè Marci contextui, & verbis accommodatur: nam præmisit. Marcus exutum fuisse veste purpurea, & angariatum Simonem. & perductum in Golgotha, & datum esse vinum myrrhatum, & vestimenta diuisa, postea adiunxit; Et erat hora tertia, & crucifixerunt eum. Nemo nunquam sic locutus est, vt post tot iam narrata reuertatur repente, & sine aliqua distinctione ad id, quod iam multo ante præcesserat, nec refert quod Marc. repetit, Et crucifixerunt eum. nam hoc potius confirmat Marcum loqui de vera crucifixione. Si enim tantùm diceret, Et erat hora tertia, ambiguum erat, an ad proximè narrata esset referendum: vt autem ambiguitatem tolleret, adiecit, Et crucifixerunt eum, id est, hora tertia erat, quando crucifixus est, sicut paulò ante descripserat. Placet modus hic Aug. nonnullis, & probabilis est propter tanti viri auctoritatem: tamen non tollit magna ex parte difficultatem, nec in eo quiescere videtur intellectus. Est igitur sextus modus, qui multis placet recentiorum, horas diei diuisas fuisse in quattuor ternarios, singulos autem ternas comprehendere horas. Erat autem primus ternarius à prima vsque ad tertiam, & dicebatur prima hora, sumpto nomine à principio. Secundus erat à tertia vsque ad sextam, & dicebatur hora tertia, quia à tertia incipiebat. Tertius erat à sexta vsque ad nonam, & dicebatur sexta, quia à sexta incipiebat. Quartus à nona vsq; ad vltimam, quæ erat duodecima, & dicebatur nona, qui à nona incipiebat. hac posita doctrina facile est nodum hunc soluere Ioannes. n. dicit sedisse Pilatum, & Christum damnasse hora quasi sexta, quia nondum incœperat sexta hora, quæ erat initium tertiæ partis diei; at Marcus hora tertia crucifixum narrat, quia totum illud tempus à tertia vsque ad sextam, ad tempus tertiæ pertinebat: sicut si in nocte factum hoc fuisset, quam in quatuor vigilias diuisam esse seu custodias, singulas ternas horas cōplectentes, certum est: tunc si quis diceret, erat quasi tertia vigilia, alter autem diceret, erat secunda vigilia, vterq; verum diceret; nam secunda vigilia tres horas continebat, & totum tempus ad secundam vigiliam pertinebat; at quia iam erat tertiæ horæ terminus, & instabat vigilia, seu custodia tertia, propterea alter dixit, quasi custodia tertia. Ita dicunt isti doctores factum esse à Marco, & Ioanne: horā enim non pro duodecima parte diei accipiunt, sed pro spatio comprehendente tres horas, seu tres duodecimas partes diei. Hic est modus sextus, quo multi ad hanc difficultatem tollendam vtuntur; qui modus mihi difficile sustineri posse videtur. primò quidem nec ex scriptura, nec ex antiquo graui Doctore, aut scriptore habetur diem diuisum esse in partes illas quatuor, sicut diuidebatur nox: quod enim allegant hi auctores ex Matt. Exijt paterfamilias primo mane, & hora tertia, sexta, & nona conducere operarios, potius est contra eosdem: nam ibidem dicitur exisse hora vndecima, igitur in eadem significatione accipitur hora, quando dicitur tertia, sexta, nona, & quando dicitur vndecima, significatq; duodecimam partem diei: hæc enim hora dicitur iuxta illud Io. 11. Nonné duodecim horæ sunt diei? Secundò nox diuidebatur quidem in quatuor partes, tamen non dicebantur horæ, nec appellabantur tertia, sexta, nona, sed prima vigilia, seu custodia, secunda, tertia, quarta: hora autem nunquam reperitur, nisi pro duodecima parte diei, vel noctis, & sic Ioannis primo dicitur, hora decima diei. & Ioan. 5. hora septima, & Matth. 20. hora vndecima. Si autem hora sexta dicebatur, à sexta vsque ad nonam, quomodo dicta est hora septima? & si hora nona, est totum tempus vsq; ad duodecimam partem, quomodo dicta est hora decima? Tertiò, si quatuor illæ partes horæ dicebātur, tunc prima, secunda, tertia, & quarta, appellandæ essent: nam tertia, sexta, nona, potius, partem duodecimam significant, non quartam diei: non ergo hæc opinio, & hic modus solido, nec firmo nititur fundamento.

Christus bis crucifixus.

Fateor in hac parte, si nolumus admittere scriptorū vitium cum Hier. & Theophylacto, nihil esse, quod ex integro satisfaciat; præter modos autem, & responsiones expositas, forsan non improbabilis erit hæc, quæ accedit vltimæ responsioni aliquibus mutatis. Distinguendum enim est inter horas diei, & horas orationis, & exercitij sacrorum in templo; nam inuenimus aliquando dici, horā oratio-

Auctor suam proponit sententiam.

nis, aliquando horam diei. Act. 2. Cùm sit hora diei tertia. & Act. 10. Vidit quasi hora diei nona Angelum. Act. 3. Ascenderunt in templum ad horam orationis nonam. Act. 10. Ascēdit Petrus vt oraret circa hōram sextam: horas diei existimo in duodecim partes esse diuisas, singulæque nomen à numero acipiunt; at horæ orationis quatuor erant, prima, tertia, sexta, nona, singulęque tres diei horas cōtinebant, durabātque singulæ vsque ad principiū sequentis, prima vsque ad tertiam diei, tertia vsque ad sextam, sexta vsque nonam, nona vsque ad occasum, & finem diei, quam consuetudinem Ecclesia nostra retinuit. Marcus A ergo horam tertiam dixit iuxta templi, & orationis computationem, quæ vsque ad sextam diei durabat: Ioan. item horam sextam orationis expressit: finis enim tertiæ erat principium sextæ, quia Euangelistæ mortem Domini describentes, tanquam sacram rem & mysterium diuinum, horis templo deputatis descripserunt: quæ etiam illo tempore erant receptæ apud omnes Christianos. horis autem Iudæorum, nempe quibus dies in duodecim partes, & in totidem nox diuidebatur non omnes B vtebantur: Euangelistæ ergo quod erat communis secuti sunt.

Et dicit Iudæis; Ecce Rex vester.

COMMENTARIVS.

COntemnit calumniam eorum Pilatus, quod se non esse amicum Cæsari, & Christum Cæsari contradicere iactauerint; & est sensus; Vos me non amicum Cæsari, si hunc dimittam, quasi regem Cæsari contradicentem, accusatis; at contemno vestram calumniam, & ego regem vestrum appello, & fateor, nec tamen Cæsaris regno propter hoc minus consulo. Rex enim est hic, sed non qualem vos falsò accusatis Cæsari contradicentem. hic est verus sensus.

ANNOTATIO IX.

Reijciuntur aliquot superioris sententiæ expositiones.

CYRIL. lib. 12. cap. 25. verba hæc dupliciter exponit; Vno modo, vt Pilatus populo alludat, ipsi volens gratificari, & Christum tradere, quasi diceret, vos rectè hunc accusatis, quod se regem faceret, & Cæsaris regno consuluistis, Ecce rex vester, quem volo vobis tradere. non admodum est dissimilis expositio Euthymij: Relicta, inquit, discussione, iterum ad eos placandum se conuertit; Ecce, inquit, rex vester, ecce stat accusatus, non est absolutus, ne formidetis. Sed hæc expositio non videtur satis accommodata; adhuc enim Pilatus in Christo defendendo perseuerat, quod eo probatur; quia post hæc lauat manus, vt innocentiæ eius reddat testimonium. Altero modo exponit Cyril. verba hæc esse dicta, vt populum opprobrio petat, quod C tot tantisque malis eum afficere student, quē ipsi regem Iudæorum appellant. hæc Cyril. quem puto significare velle tempus illud, quando ingrediens Christus Hierusalem fuit rex appellatus. Hæc expositio accommodatior est quàm prior. Aliter exponunt recentiores, nempe vt his verbis accusationem Iudæorum irrideat Pilatus, quasi non sit verisimile tam abiectum hominem regnum sibi voluisse vsurpare. Alij aliter, vt his verbis velit accendere animos Iudæorum, vt Cæsari adhæreant, contra Christum eos inflammando, D quæ expositio improbabilis videtur. Alij aliter exponere conantur, sed legitima, & accōmodata expositio ea videtur, quæ in commentario posita est, & conformis præcedentibus sententijs.

Illi autem clamabant, Tolle, tolle, crucifige eum.

COMMENTARIVS.

OMnino rationis incapaces, & dæmoniaco spiritu repleti communibus vocibus clamant, & à conspectu etiam tolli petunt, quasi eum sustinere non valeant. ac crucifigi efflagitant; non iam accusationem adferunt, nec iuris ordinem quærunt, sed furore vincere volunt, vt impleantur, quod dictum est Isa. 53. De iudicio sublatus est.

Dicit eis Pilatus; Regem vestrum crucifigam?

IVdæorum turpem, & impiam exprobrat crudelitatem, quasi diceret; nonne vobis magnum est dedecus Regem vestrum crucifigi? non vestro saltē honori consultis? liberandus erat potius de manibus meis Rex vester, ne crucifigeretur. hic est verus sensus.

ANNOTATIO X.

Aliæ expositiones traditæ.

EVthym. hæc verba Pilatum protulisse asserit, quasi subsannantem Christo, vt Iudæorum feritatem curaret Cyril. lib. 12. cap. E 25. aliter exponit: dicit enim Pilatum impium eorum clamorē redarguere, atque opprobrio tribuere *Regem* inquit, *vestrum crucifigā?* id est hominem

minem tantæ apud vos opinionis crucifigam? quid enim ei exæquari potest, immo verò quid in eo minus filio Dei, atque rege inuenitur? hæc Cyril. & accedit multum nostræ expositioni, quæ legitima, & accommodata videtur; semper enim quantum ad Pilati sensum hoc verbum (Rex vester,) *Regem vestrum crucifigam?* hunc sensum facit, quia Regem existimabat hunc esse, vti diximus superius.

Responderunt Pontifices: non habemus Regem, nisi Cæsarem.

COMMENTARIVS.

TAxant Pontifices tanquam primi in populo verbum Pilati, quasi dicerent; attende, quid dicas, ne nobis imponas, quasi nouerimus alium Regem, nec tu nobis eũ obtrudas, *Non*, enim, *habemus regem præter Cæsarem*, quo verbo impellunt Pilatum, vt crucifigat tanquam Cæsari aduersantem; aliter enim eum non futurum Cæsaris amicum, nec Cæsaris partes defensurum insinuant. Cæci Iudæi contra se ipsos sententiam ferunt; si ergo non habent Regem præter Cæsarem, ergo Messas est, quem crucifigi petunt. Gene. 49. Nõ auferetur sceptrum de Iuda, donec veniat, qui mittẽdus est: diuino autem iudicio factum est, vt eis, quibus regnum deferebant, negato vero Rege Christo, ad internecionem sint traditi; à Romanis. n. funditus sunt postea euersi.

Tunc ergo tradidit eis illum, vt crucifigeretur.

PArticula, *Ergo*, indicat sensum, ac si diceret; Cùm vidisset Pilatus, se nihil proficere, nec vlla ratione ab impio proposito illos diuerti posse, timẽs accusationẽ apud Cæsarem, tradidit Christum, vt crucifigeretur. omisit enim Ioannes hoc loco quæ Matt. retulit. Videns, inquit, Pilatus, quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua lauit manus coram populo dicens, innocens ego sum à sanguine iusti huius, vos videritis; & respondens vniuersus populus, dixit, Sanguis eius super nos, & super filios nostros; tunc ergo tradidit eis illum, vt crucifigeretur, vt Ioannes refert.

Susceperunt autem Iesum, & eduxerunt eum.

ERat tunc Christus in veste purpurea; suscipiunt ergo milites eum, & veste deposita induunt vestimentis suis, & educunt ex prætorio, seu domo Pilati, ad locum extremi supplicij. fuit enim à Pilato traditus per sententiam mortis militibus, & ministris iniquitatis, qui suscepisse, & eduxisse dicuntur seruatorem.

Et baiulans sibi crucem.

MOris erat crucifigendum in locum supplicij crucem sibi deportare, vt ex Plutarcho constat in libr. de sera numinis vindicta. Quemadmodum, inquit, facinorosus quisque vltimo affligendus supplicio, corpore suo propriam fert crucem, ita improbitas in se ipsa supplicium sibi ipsi struit. fuit autem hæc crucis portatio, & prædicta, & præfigurata; prædicta quidem Isai. 9. Factus est principatus eius super humerũ eius; quam sententiã de hac Christi portatione crucis interpretantur Amb. lib. 3. de fide cap. 4. & Hieron. ibidem. & Aug. sermo. 21. & 71. de tempore. Figura etiam fuit, vt inquit Chryso. homil. 84. Gen. 22. in Isaac ligna portante in montem, quibus immolandus erat. Attende nostra omnium peccata in se punienda & mortificanda Christum significasse, vt rectè Cyril. lib. 12. cap. 28. annotat, dum crucem super suos tollit humeros.

Et prædictũ, & figuratũ fuit Christũ crucem baiulaturum.

ANNOTATIO XI.

Quomodo Simon etiã portauerit crucem

MAtth. refert angariatum quendam dictũ Simonem Cyrenæum, vt crucẽ Iesu portaret, hoc tamen non est contrarium verbis Ioannis: nam principio Christus ipse egrediens ex prætorio baiulabat, vt Ioannes refert; ac postea Simon portabat sequẽs Iesum, & ita concordant has sententias, Athanas. serm. de cruce & pas. Hier. Matth. 27. & Augustin. libr. 3. de consen. Euang. cap. 10. cum alijs multis non quod simul vterque portaret, sed solus Dominus à principio, postea solus Simon: probabile autem est id fuisse factum, quia Iudæi Dominum nimium afflictum præcedenti flagellatione, & percussione videntes, timuerunt

muerunt ne in via deficeret, aut tardius, quàm cupiebant, ad locum supplicij perueniret. Quis hic Simon fuerit, non est huius loci discutere: mihi id in hoc significari visum est, quod Athanasius loco citato doctè annotauit, nempe Dominum non propriam mortem sed hominum subire. significatum etiam est futuros multos, qui Christum Dominum secuturi essent in cruce portanda: innumeri enim Martyres sanguinem pro ipso postea fuderunt, & vnusquisque crucem habet propriam, quam pro Christo baiulet. Alia annotat Gregorius lidr.8. Moralium capi .26. de hac Simonis baiulatione, ad locum tamen præsentem Ioannis non pertinet.

Quid significet Simonem hunc crucem portare.

A

Exiuit in eum, qui dicitur Caluariæ locum, Hebraicè autem Golgotha.

COMMENTARIVS.

EXisse dicitur, quia extra ciuitatem crucifixus est, adimplens figuram, vt dicit Paul. ad Hebr. 13. Quorum inquit, animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra castra: propter quod & Iesus, vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Nomen loci vbi Christus crucifixus est sanctificatur, vt eo in loco crucifixum significet, vbi malefactores crucifigi soliti erant. Golgotha apud Hebræos, seu potius Chaldæos, idem significat, quod apud Latinos Caluaria; ibi enim caluariæ damnatorum, & ossa erant multa.

ANNOTATIO XII.

NOmen Golgotha Syriacum est: nam apud Hebræos nomen Gulgoleth: significat cranium hominis, siue viui, siue mortui, inde per synecdochen totum caput: immò & integrum hominem significat. Exod. 16. Gomor per singula capita, id est, per singulos homines. A verbo descendit, גלל quod significat voluere propter rotun - ditatem capitis ratione cuius facile est volubile. Epiphan. hæres. 46. in fine legit Gulgatha, alij aliter. Lectio nostra communis est & verior, tempore enim Christi Hebræa lingua suam puritatem amiserat. Quare autem locus ille Caluariæ dictus sit rationem esse puto, quam Hieron. assignat Matth. 27. nempe propter damnatorum capita, quæ ibi reseruabantur. Citat Hieron. quandam sententiam affirmantium ibi sepultum Adam esse, & ea de causa dictum locum caluariæ, quia ibi caput est primi hominis. Eandem citat Orig. 32. in Matth. & Basil. in cap. 5. Isaiæ, ibi communè traditionem esse affirmat, sed Hieron. non recipit hanc traditionem; & vt verum fatear, mihi probabilissimum est, non ea de causa dictum esse locum Caluariæ, sed propter rationem à Hieronymo traditam, locumque illum fuisse deputatum damnatis supplicio afficiendis, eaque de causa duo etiam cum Christo crucifixi sunt malefactores. Quanquam traditionem ibi Adam fuisse sepultum, non credo esse omnino negandam, sed tanquam probabilissimâ recipiendam, propter tot ac tantorum Doctorum auctoritatem, qui eam acceptârunt, & docuerunt: inter quos sunt Athan. serm. de cru. & pass. Chrys. hom. 84. Epiphan. lib. contra hæres. hære. 46. in fine Cypria. serm. de resurre. Christi Ambro. libr. 5. epist. 19. Augu. tract. 84. in Ioan. & serm. 71. de tempore. Euthy. in Matt. & Theophy. cum multis nostri seculi viris, immo cum ipsomet Hieronymo in epist. ad Marcellam nomine Paulæ, & Eustochij; nec argumentum Hiero. roboris vllius est: nam probat Adam in Hebron. fuisse sepultum propter illud Iosue. Hebron autem vocatur, Cariatharbe. Adam maximus inter Enachin situs est, cuius loci verissima intelligentia, vt ex Hebræo textu deducitur, hæc est: erat enim Arbe nomen viri magno corpore, à quo illa vrbs primò nominabatur. & sic legendum est Cariatharbe hominis maximi inter Enachim, id est, homines sic vocatos, quasi torquatos: ibi enim Adam nomen est commune, idcirco habet, ה emphaticum, & est declaratio illius, qui dictus est Arbe, nec habetur (situs est) sed inter Enachim ipse; puta ipse Arbe, fuit maximus inter Enachim: fuit autem magno mysterio factum; vt vbi mortuus iacebat primus Adam, qui nos omnes peccato mortuos effecit, ibi pro omnium salute, & vita moreretur secundus Adam.

Golgotha quid significet.

Caluariæ locus quare sic vocatur.

B C D

Probabile est Adam sepultum fuisse in loco Caluariæ.

Iosue 14.

Vbi crucifixerunt eum, & cum eo alios duos hinc & hinc, medium autem Iesum.

COMMENTARIVS.

DVo hi, vt alij narrant Euangelistæ, latrones erant: maxima autē fuit Iudæorum astutia, vt annotat Theodoretus ser. 10. de prouidētia. Volētes enim Christi iustitiam modis omnibus occultare, nō sunt sola crucis mortē conten-

contenti, sed cum sceleratissimis hominibus associant eum, vt eorum similis reputaretur, immò locum medium ei dant, vt inter sceleratos primum locum eum habere omnibus significent, & impleta est prophetia Isa. 53. Et cum sceleratis reputatus est. Prætermittit Ioan. aliqua, quæ facta sunt ante crucifixionem, de mulieribus plangentibus, & de vino myrratho, quę alij narrarũt.

Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucem.

CAusam crucifixionis inscripserunt, vt Matth. refert. vt omnibus notum esset, quare tali affectus est pœna. Probabile est id moris fuisse, quãuis Chrysost. hom. 84. neget titulos cæteris duobus fuisse appositos, nisi forsan id fieri solitum sit, solũ in casibus insignibus, qualis iste erat, quod probabilius est. Dicitur autem scripsisse, & posuisse, quia scribi, & poni mandauit.

Erat autem scriptum; IESVS NAZARENVS REX IVDÆORVM.

NOmen, patriam, causam necis titulus exponit; nomẽ, IESVS est; patria, NAZARENVS: sic enim ab omnibus appellabatur; causa, REX IVDAEORVM, hanc solam cæteri Euangelistæ narrârunt; at Ioan. titulũ integrum descripsit, qualis nunc habetur apud nos Romæ in Ecclesia sanctæ Crucis, quamuis sit ex parte vetustate exesus.

ANNOTATIO XIII.

Cur Pilatus Regem Iudæorum Christum inscripserit.

CHrys. ho. 84. duas adfert causas, cur Regẽ Iudæorum scripserit; prior est, vt Christũ excusaret; crucifixus enim cùm esset cum latronibus, facilè sceleratus, & similis à vulgo, quod tunc erat Hierosolymis copiosissimum reputaretur, & turpis mortis nota inureretur, idcirco titulo inscripsit, Regem Iudæorum. Altera est, vt Iudæos vlciscereretur: erat enim propter ipsorum pertinaciam eis infensus, propterea ignominia hac eos afficere voluit, qui suum Regẽ crucifixerint. ignomina enim populi est tam turpis & ignominiosa mors Regis. Hæc est Augustini in exposit. Psal. 56. & est accommodatior confirmans expositiones datas in verbis illis, Ecce rex vester, &, Regẽ vestrum crucifigam? & Rex es tu? non solum autem ignominiæ notam inurere Pilatus voluit populo, sed simul innocentiam, quam lauans manus confessus erat, scripto etiam manifestare; crucifixum enim Regem verum, magnamque eius innocentiæ iniuriam illatam propter populi furorem significauit.

Hunc ergo titulum multi Iudæorum legerunt, quia prope Ciuitatem erat locus, vbi crucifixus est Iesus, & erat scriptum Hebraicè, Græcè, & Latinè.

COMMENTARIVS.

VIcinitas vrbis causa erat, vt multi venirent Iudæorum ad locum illum: scriptus autem erat titulus Hebraicè, Græcè, & Latinè, non quidem partim Hebraicè, partim Græcè, partim Latinè, sed totus titulus integer tribus idiomatis fuit scriptus, vt legi facilè à quã plurimis posset; illo. n. tẽpore maxima multitudo etiam externorum Hierusalem conuenerat. cùm enim mors hæc pro omniũ salute esset, & omni linguæ, & nationi prædicãda, magno mysterio communi titulo omnibus legendus est propositus.

Dicebant ergo Pilato Pontifices Iudæorum: noli scribere Rex Iudæorum, sed quia ipse dixit, Rex sum Iudæorum.

SEnserunt Pontifices ignominiæ notam, quam illis inurebat Pilatus, Regẽ scribens Iudæorum, propterea quę ipsum rogant, ne sic scribat, *Sed quia ipse dixit, Rex sum Iudæorum.* Iterum negant Iudæi regem suum Christum, nec admittere volunt Regem verum.

Respon-

Respondit Pilatus, Quod scripsi, scripsi.

NOn vult Pilatus immutare titulum, quia aduersari Christi innocentiæ in hac re noluit, nec desuper ei id promissum fuit: stabile nanq;, & supra calumniam omnem regnum Christi est, etiamsi Iudæi nolint, quantumuis eius gloriam confiteri renuant, vt annotat Cyril. libr. 12. cap. 31. Hanc tituli mutabilitatem Augu. prædictam esse testatur tractat. 117. sic dicens, O ineffabilem vim diuinę operationis etiam in cordibus ignorantium. nonne occulta quædam vox Pilato intus quodam, sic dici potest, clamoso silentio personabat, quod tanto ante Psalmorum liberis prophetatum est? Ne corrumpas tituli inscriptionem? Hæc & alia ibi dixit August. allegans titulum Psal. 59. In finem ne disperdas: quod ipse exponit de inscriptione hac crucis non delēda.

Titulum prophetatum Psalm. 95.

Milites ergo cùm crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius, (& fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem,) & tunicam.

QVam ignominiosè Christus sit crucifixus, hinc apparet: nudus enim coram toto mundo fuit in cruce positus, vt impletum sit illud Psal. 68. Operuit confusio faciem meam. Quando enim Adam primus contra Dei præceptum pomum vetitum ab arbore decerpsit, nudum se esse erubuit: Christus igitur secundus Adam culpam illius soluens, ac se ipsum cruci loco ablati pomi restituens, nuditatem illam in se accepit. Manifesta hinc fit auaritia militum, qui vestes Christi non pretiosas sibi diuiserunt: erant autem quatuor milites, qui Dominum crucifixerunt: hi in quatuor partes vestimenta Christi partiti sunt, & vnusquisque partem accepit: præter hæc autem vestimenta scissa & diuisa, acceperunt etiam tunicam Christi, quam non sciderunt propter causam, Euangelista statim adiunxit. Illud, *Et tunicam*, connectitur cum verbo, acceperunt: acceperunt nempe vestimenta, & fecerunt quatuor partes; acceperunt etiam tunicam, Hæc in annotatione inferiori declarabuntur.

Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum, dixerunt ergo ad inuicem, Non scindamus eam, sed sortiamur de illa, cuius sit.

CAusam, cur tunica secta non sit, adiunxit; erat enim tunica contexta desuper per totum, id est, textura à summitate incipiebat, & per totam continuabatur. Si ergo scinderetur, nullius fuisset vtilitatis; tota enim dissolueretur: ea igitur de causa sortem miserunt super eam inte se, cui obueniret.

Vt scriptura impleretur, dicens; Partiti sunt vestimenta mea sibi, & super vestem meam miserunt sortem.

DIuino omnia hæc peragi mysterio Euangelista significat, prophetiam allegans, quæ Dauid est, Psal. 21. prædixerat enim Spiritus sanctus hanc partitionem futuram super vestimenta Christi: tunicam autem non partitione, sed sorte accipiendam: hæc enim omnia prædicta sunt, vt rerum euentibus, ipsum esse qui venturus erat, crederemus; non enim magna solùm, sed parua quoque prædicta sunt, vt ab omnibus rectè ad veritatem deducti non erraremus, vt dicit Cyril. lib. 12. cap. 23. Illa autem particula, *Vt*, consecutionē, non causam indicat; quod enim per milites faciendum erat, præuidit, & prædixit Spiritus sanctus, & adhuc in mysterium, & in significationem maximam ordinauit. malefactis enim hominum vtitur etiam Deus in bonum. quod in sequenti annotatione explicabitur.

Et mili-

Et milites quidem hæc fecerunt.

HOc Euangelista adiunxisse mihi visus est, vt significaret nõ iussu Pilati, nec Iudæorum instigatione hæc esse facta, sed militum propria voluntate: vt enim dicit Cyril. Vestes damnatorum quasi hæreditatis lege ad se pertinentes milites vendicârunt. Chryso. hom. 84. sic exponit, vt sit sensus; dum milites hæc faciebant, Christus matrem discipulo commendabat, sed dura est connexio: nam quæ sequuntur, ad aliam pertinent sententiam, & posterius sunt facta. Vera, & germana est interpretatio assignata.

ANNOTATIO XIV.

De Christi vestium diuisione.

MVlta occurrunt in superioribus sententijs explicanda. Primum est, an vestium diuisio fuerit cum sectione, & scissione earundem, præter tunicam. aliqui enim, quos tacito nomine Euthym. refert, existimarunt, præter tunicam habuisse Dominum quatuor vestes, diuisasque dici, quia singulis quatuor militum singulæ distributæ sunt vestes. Hoc ipse Euthym. non recipit, sed pauciores tenet fuisse, & hanc diuisionem esse sectionem: cùm enim duæ essent præter tunicam, quæ erat interius indumentum, vt inter quatuor diuiderentur, necessarium fuit eas scindere. Hoc idem dicit Cyrill. libr. 12. capit. 32. & Chrysost. homi. 84. idemque August. tract. 118. sentire videtur, id ipsum etiam indicat Ioannes. Fecerunt, inquit, quattuor partes; & rursus de tunica, Non scindamus eam, nimirum sicut de vestibus fuit factum.

Cur milites Christi vestes diuiserunt.

Alterum est, qua de causa milites vestimenta diuiserint? Euthym. Matth. 27. dicit per irrisionem diuisisse, quasi de regijs vestimentis aliquid habere volentes. sed opinio hæc non videtur probabilis. non enim tam diligentes fuissent in distributione, vt æqualitatem partium quærerent, & sortes mitterent. Chrysost. hom. 84. dicit id factum vt impleretur prophetia allegata ex Psalmo. sed nec hoc admodum probabile videtur: nam propheta prædixit, quia id futurum nouit. rursus ipsi non sciebât prophetias. Verius respondet Cyril. lib. 12. ca. 32. id fecisse milites, quia soliti erant damnatorum vestes sibi vendicare ministri, & quibus opus illud incumbebat, sicut etiam apud nos fit: vestimenta enim damnatorum, nempe qui comburuntur, aut in partes secantur, ad vindices pertinent. hinc sequitur non fuisse vestes Christi vilissimas, sed honestas: aliter milites non ita diligêter curassent sibi eas vindicare.

An & latronum vestes sint diuisæ.

Tertium est, an vestimenta solius Christi milites vendicauerint, an etiam aliorum, qui simul sunt crucifixi? Chrys. hom. 84. tenet solius Christi, vt in eo solo impleretur prophetia. idem Euthym. Matth. 27. at Cyril. loco proximè citato indicat, omnium esse vestimenta à militibus accepta. & id probabilius est, quamuis Euangelistæ non meminerint nisi solius Christi; quia huius historiam describebât, & singula erant, quæ ad eum pertinent, narranda.

Quartum est, an sors facta fuerit super omnes vestes, & non super solam tunicam. Augu. A tract. 118. tenet de sola tunica sortitos fuisse, & videtur prophetia id significare. Diuiserunt, inquit, vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. idipsum etiam insinuare videtur Ioann. tamen re vera sors etiam fuit facta super vestimenta: & hoc satis apertè dicit Marcus; Diuiserunt, inquit, vestimenta eius, mittentes sortem super eis, quid quisque tolleret. August. autem hæc verba interpretari in suam sententiam laborat; sed certè dura, & violenta interpretatio videtur: nec erat, cur hunc B laborem susciperet, cùm nihil probabile nos cogat fateri, in solam tunicam factam fuisse sortem: nam Dauid sortis meminit solius tunicæ; non quod negaret, etiam vestimenta sorte esse distributa, sed quod significare vellet, tunicam sola sorte contigisse: at vestimenta præter sortem fuisse partita & scissa: & id ipsum Ioannes docuit. Hanc sententiam Ambr. Luc. 23. & Theoph. Marc. 15. sequi videntur, etiam super vestimenta sortes missas esse.

Sorte diuisa sunt Christi vestimenta

Quid vestium diuisione significetur.

Quintum, quid hæc vestimentorum diui- C sio, & tunicæ integritas significent? hæc enim magno mysterio facta, & ordinata à Deo sunt. Cyrill. libr. 12. cap. 32. respondet, in hoc significari quatuor orbis partibus ad fidem reductis Christi carnem indiuisibiliter, & impartibiliter communicari in Eucharistia: diuisio ergo vestimentorum partes orbis significat: tunicæ integritas carnem Christi indiuisam, & impartibilem communicatam iudicat: caro autem Christi per tunicam desuper contextam per totum significatur, quia absq; D sexuum conuentu, virtute Spiritus sancti, desuper corpus Domini contextum atque confectum de sanguine Beatissimæ Virginis fuit. hæc Cyril. August. tract. 118. quatuor orbis partes, in quibus Ecclesia est, significasse hanc vestimentorum diuisionem asserit cum Cyrillo; tunicam verò, vnitatê ipsius Ecclesiæ, quæ vna est vbique, repræsentare docet, & communis est Doctorum sententia, in tunica hac indiuisa, Ecclesiam, quæ vna est fugisse significatam. mihi certè hæc omnia probantur, tamen E non displicet hoc, quod etiam ad rem dici posset. Voluit enim Christus in vestimentis ipsis qualitatem passionis suæ significare: habebat enim tunicam, & vestimenta; vestimenta humanitatem significabant, quæ erant duo, sicut humanitas, corpus & animam continet; hæc secta sunt, quia in humanitate passus est, & corpore, & anima: at tunica primum, & interius vestimentum significans

Auctoris sensus.

diuinitatem eius, non admisit partitionem, quia nequaquam passio ad eius peruenit diuinitatem; tamen sors facta est super eam, quia propter vnionem, cùm esset Deus, & homo, dicebatur pati Deus, quia ille homo Deus erat; at non hoc per passionis receptionem in diuinitate, sed propter vnionem humanitatis ad ipsam per quandam sermonis attributionem. Rectè autem accommodantur vestimenta hæc: tunica enim interna erat & occulta: talis erat diuinitas eius inuisibilis. super hanc erat alterum vestimentum non omnino apparens, sed nec omnino occultum, significans animam: erat rursus pallium, exterius, & superius vestimentum, quod corpus eius omnibus manifestum repræsentabat. Scio per tunicam aliquando animam accipi, sed nihil obstat vnum, & idem, varia in varijs propositis significare, maximè quia, vt statim dicemus, tunicæ nomen non vnum, & idem semper in scriptura significet vestimentum.

Quot & quales Christus vestes habuerit.

Sextum est de numero, & qualitate vestimentorum eius. Euthym. Matth. 27. præter tunicam, quæ erat primum, & internum loco subuculæ apud nos, alia duo habuisse Christum affirmat, quæ vno nomine ἱμάτιον apud Græcos dicuntur, nempe, id quod super tunicam erat: præter hæc erat pallium exterius; & hæc videtur communis sententia, & probabilis, quia ex scriptura nihil de hac re habemus definitum, quamuis tunica, quæ Græcè dicitur χιτὼν, aliquando internam, aliquando etiam exteriorem vestem significat in scriptura: hãc tunicam fuisse laneam omnes fatentur; & à Beata Virgine contextam Euthym. asserit ex Patrum traditione haberi: quæ omnia probabiliter dicuntur, & sine probabilitate negantur. Non est contra hoc, quod Ioan. 13. dicitur, posuisse vestimenta sua, quamuis solum pallium reliquerit: in scriptura enim numerus pro numero ponitur. Nec est etiam contrarium, quod Dominus plures tunicas habere prohibuit: aliud enim est habere plura vestimenta: aliud plures tunicas: non prohibuit Dominus plura vestimenta, sed vestes mutatorias, vt alijs reseruatis, aliæ habeantur in vsu: hoc enim discipulis, & Apostolis vetuit singulari quodam mysterio, quod ad alium locum explicare pertinet.

Quot milites & claui fuerint.

Septimum est de militibus, qui crucifixionis ministri fuerunt; hos enim quatuor fuisse Ioannes solus apertè nos docuit. quare autem quatuor fuerint, ea mihi causa non improbabilis visa est, quia quatuor fuerat Dominus clauis crucifixus; simul enim manus, & pedes affigebantur. quamuis tres solos fuisse clauos multi affirment, tamen probabilius mihi visum est fuisse quatuor, id quod significare satis videntur, Ruffinus lib. 1. Hist. cap. 8. & Theodoret. lib. 1. suæ Hist. cap. 8. singuli autem milites simul occupati erant, idque maximè, cùm Christus sit cruci iam in altum constitutæ affixus.

De nuditate Christi.

Octauum est de nuditate Christi; Ambros. enim Luc. 23. nudum fuisse crucifixum asserit. Sic enim, inquit, tegumenta deposuit, & talis ascendit, quales nos auctore Deo natura formauit: talis in paradiso homo primus habitauit, talis ad paradisum homo secundus intrauit. hæc Ambr. Aliqui non improbabiliter affirmant. velum quo verenda tegerentur à circumstante quodam appositum. Sed multa ex his ex quadam traditione habemus, nõ ex scriptura Euangelistarum, nec ex communi Patrũ doctrina.

Crucis forma.

Nonum est de forma crucis, quam certum est quatuor habuisse partes. Vnum enim lignũ alterum in duas partes intersecabat, vt pars ligni vna esset superior, vbi titulus est appositus, & has quatuor partes Augustinus multis in locis exposuit. Epist. 12. ca. 25. & Epist. 112. ca. 13. & libr. 2. de doctrina Christiana, cap. 41. & tractat. in Ioannem 118. Cum spinea autem corona in cruce fuisset indicat Matthæus capi. 27. cùm enim narraret ad crucifixionem fuisse ductum, dicit, chlamyde exutum, de corona verò nihil dicit, cùm tamen paulo ante eius capiti impositam cum chlamyde retulisset.

Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius, & soror matris eius Maria Cleophæ, & Maria Magdalene.

COMMENTARIVS.

De Beatissimæ Virginis dolore.

PErpende constantissimum Beatissimæ Virginis erga filium amorem plenum fide, & fortitudine; non enim timuit, nec erubuit inter tam feros, & tam multos inimicos, quamuis mater eius, qui crucifigebatur, agnosceretur, assistere; & publico in loco, omnibusque conspicuo stare. Considera quanto dolore illud cor benedictum premebatur, & velut conterebatur; dum filium suum vnigenitum innocentissimum, & dilectissimum tam atrocem, & turpem mortem subeuntem videret, vt rectè dictum sit, *iuxta crucem* erat, quia anima eius simul cũ filio crucifigebatur: tunc enim impleta est prophetia Simeonis; Tuam ipsius animam gladius pertrãsibit, vt annotat Cyri. li. 12. ca. 33. Attẽde sanctissimę illius Christi animæ compassionẽ; dũ ante se aspiciebat dilectissimã matris animã doloris gladio transfixã, vndequaque immanissimis persecutoribus circũdatam, nec habentẽ consolatorẽ. Aduerte plus

De Christi compassione.

quàm

quàm ferinum cor illorum, qui nec matris lacrymis commoti sunt, vt saltem à blasphemijs, & subsannationibus in Christum se continerent, immò hæc simul & vestium partitionem coram ea fecerunt, vt annotat Cyril. lib. 12. cap. 33. Vnde benè Damas. lib. 4. de fide cap. 15. asseruit, quos dolores Beata Virgo in partu nō habuit, iuxta crucem ex compassione in anima sustinuit. & Ansel. in lib. de excellentia Beatæ Virginis cap. 5. affirmauit dolores omnium Martyrum leues fuisse, si conferantur cū dolore, quē Beata Virgo pertulit in passione filij: cum hoc tamen, nihil indecorū, nihil quod non summę modestiæ conueniret, admisit. Vnde improbabilis est illorum recentiorum opinio, qui in Virgine spasmum quendam fingunt, habuit enim mentē diuinę voluntati in omnibus summè conformem. Ioannes duarum aliarum mulierum meminit: de Maria Cleophæ sorore Beatæ Virginis cap. 2. Mariâ Magdalena cap. 12. superius diximus.

ANNOTATIO XV.

Quomodo in hoc conueniant Euangelistæ.

HIs verbis videtur aduersari, quod Marc. 15. dicit, mulieres à longè fuisse aspicientes, inter quas Mariam Magdalenam recenset; similiter etiam Matth. August. libr. 3. de consensu Euange. capit. 21. respondet à principio fuisse iuxta crucem, quando Ioan. narrat. at postea, nimirum post mortem fuisse à longè simul cum alijs. Mihi hoc non videtur valdè probabile: nam si post mortem mulieres recesserunt; non dictæ fuissent stetisse respicientes à longè; iam enim non erat quod starent aspicientes, si prius iuxta crucem steterant, & Christo mortuo recesserant. probabilius est, quod Euthym. dicit à principio à longè fuisse, postea verò accessisse. Nec obstat Euangelistas cæteros, postquam narrarunt Christum mortuum, referre mulieres à longè stetisse; sæpe enim re vna narrata, rēdeunt ad narrandum, quod omissum est; quia simul multa scribi, aut dici non possunt: hoc dico propter Mariam Magdalenam; nam cæteras, quas à longè stetisse cæteri narrant, non stetisse iuxta crucem existimo cum Beata Virgine præter has duas, & idcirco earum Ioan. meminit, tanquam hæ duæ tunc cum ipso Ioanne iuxta crucem steterint; Maria Cleophæ quidem, quia soror erat matris Christi, Magdalena verò propter intensum amorem, quo Christum prosequebatur, sicut & Ioannes. hæ igitur iuxta crucem stabant, dum fierent hactenus narrata de Christi crucifixione.

Cum vidisset ergo Iesus matrem, & discipulum stantem, quem diligebat, dicit matri suæ.

COMMENTARIVS.

COnuertit Dominus à cruce oculos in matrem, & discipulum dilectum Ioannem, qui hæc scripsit. superius explicuimus, cur dilectus Ioānes dictus sit, non autem de matre dicit, quam diligebat, nam nomen ipsum matris, ipsam dilectionem, & amorem supra discipulum indicat. particula, *Ergo*, significat ea de causa illam vidisse, quia iuxta crucem astabat.

Mulier, ecce filius tuus.

MAtrem admonet, vt in discipulum parentis auctoritatem habeat, nō quod carnis coniunctione Christus sit commotus, vt aliqui asseruêre, quos refellit Cyril. li. 12. ca. 34. quasi humanus affectus, sicut in nobis, locum in eo haberet, sed parentes honorandos, & curam eorum gerendam nos docuit: & vt August. tract. 119. dicit: Exemplo suo, suos instruxit ministros; vt à filijs piam curam impendendam esse parentibus docerent. cumque illud lignum, vbi erant fixa membra morientis, etiam cathedra fuerit magistri docentis, ex hac sana doctrina didicit Paulus, quod docebat, quando dicebat: si quis suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior, 1. Timot. 5. Existimo hæc verba cor Beatissimæ Virginis tanquam gladium penetrasse, dum audiuit illud verbum, *Filius tuus*, & curam filij in tanta angustia positi erga se ipsam experta est.

Deinde dicit discipulo, Ecce mater tua.

COmmẽdat discipulo, vt filij officium in eam exhibeat, ac si diceret, esto ei vt filius, & pro me omnia ei pietatis officia exhibeto. Hoc est argumẽto, id temporis Beatum Ioseph superstitem non fuisse, quamuis Ambr. Luc. 23. id affirmauerit, vt superius capit. 2. retulimus. Magnum mihi profectò in hoc mysterium significatũ videtur: omnes enim nos curæ Beatæ Virginis, & protectioni eius, ac intercessioni commendauit: nobisque fiduciam dedit, vt tanquam ad matrem, & dominam dilectissimam in omnibus nostris confugeremus: est enim post Christum singulare, tutissimum, & efficacissimum refugium: Ioannes enim nos omnes repræsentabat.

Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.

SIngularem eius curam in officijs pietatis exhibendis discipulus gessit ex hora illa, nec vllam interposuit moram, in tãto ac tam insigni beneficio acceptando. Felix profectò discipulus fuit, qui à Domino dilectus, in filium Beatissimæ matris Dei adoptari à Christo meruit. *In sua* ergo *accepit*, id est, in numero eorum, quorum curam magnam gerere oportebat.

ANNOTATIO XVI.

Legendum ne in sua, an in suam.

ALiqui legunt, *In suam*, at lectio corrupta est, vt ex Græco constat, vbi in plurali numero, In propria, seu in sua legitur, sicut illud superius, In propria venit Ioan. 1. sic etiam Ambr. in exhortatione ad Virgines, & August. tracta. 119. legunt, & ea est legitima lectio. Alij interpretantur, *In sua*, id est, in suam domum, nec multum ab hac expositione discrepare videtur Epipha. hær. 78. exponit enim accepit ad se ipsum, quamuis hoc magis propter mysterium dictum esse censeat, quàm quod Ioannes ad se ipsum eam acceperit, sed non est accommodata expositio: nam in eo sensu dictus est accepisse, *In sua*, quo dictum erat, *Ecce mater tua*. accipere igitur in sua, est tanquam matrem venerari, & curam illius gerere in his ministerijs, & officijs, quæ filij matribus exhibent, & ita exponere videtur Augustinus. non quod Ioannes propria haberet, qui omnia dimiserat, & secutus erat Christum; sed, *In sua*, dicitur recepisse, id est, loco suorum, quorum A cura geritur; vti expositum est. Non prætermittam quæ in hæc verba dicit Ambrosius; in exhortatione enim ad virgines sic inquit; *ex illa hora accepit eam discipulus in sua*. Quid est in sua, cùm reliquerit patrem, & Christum secutus sit? aut quomodò in sua, cùm ipsi Apostoli dixerint, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te? Quæ sua habebat Ioannes, qui mundana & secularia non habebat, quia de mundo non erat? bonus verbi, sapientiæque possessor bonus receptor gratiæ. Audite, quæ Apostoli à B Christo acceperunt, Accipite, inquit, Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remissa erunt, & quorum retinueritis, detenta. Neque enim mater domini Iesu nisi ad possessionem gratiæ demigraret, vbi Christus habebat habitaculum. hæc Ambros. doctè, & acutè: Beata enim Virgo inter spiritualia bona maximè computatur, quæ Apostoli non reliquêre, sed accepêre: in temporalibus pauperrimi, sed in spiritualibus ditissimi.

Postea sciens Iesus, quia omnia consummata sunt, vt consummaretur scriptura, dixit, Sitio.

COMMENTARIVS.

MVlta omittit Ioannes, quæ, dum in cruce Christus esset, à Iudæis dicta sunt, cæterique Euangelistæ narrant. Vnum autem refert vltimum, quod ab alijs est prætermissum: huius enim verbi à Christo prolati, solus Ioannes meminit. Sciens, inquit, Iesus iam omnia, quæ à Iudæis nempe passurus erat viuus, consummata esse, id est, iam ferè esse cõpleta, nec aliud deesse præter vnum, quod in scriptura prædictum erat, vt omnia, quæ prædicta sunt, consummarentur, etiam hoc implere volens, dixit: *Sitio*, verè Christus sitiebat, & maxima premebatur, ac vexabatur siti; caro enim sanctissima, vt dicit Cyrillus lib. 12. cap. 35. maximis doloribus exsiccata, humido etiam naturali effusione sanguinis consumpto, siti torquebatur: multùm enim dolores ad sitim commouendam possunt: innatum enim calorem exagitant, & humidum internum consumunt. Hanc sitim, sicut & cæteras passiones, spontè

Dominus

Dominus perpessus est, quàm etiam vocibus expressit, vt scriptura impleretur, quæ est Psal. 68. In siti mea potauerunt me aceto, sitim enim ex eius verbo cognoscentes, eum aceto potârunt.

ANNOTATIO XVII.

Bis Christo potus oblatus est.

ATtende bis Dominum potatum fuisse, semel antè crucifixionem, semel post. ante crucifixionem oblatum est ei vinum myrrathum, id est, felle mixtum. vt narant Matth. & Marcus: torquendis enim, vt membra obstupescerent, minusque dolores sentirent, hoc vini genus propinari solebat, quod Dominus, cùm gustasset, noluit bibere: non enim passionis, & doloris sensum minuere, sed potius conseruare, vt vehementius pro nobis torqueretur, voluit: post crucifixionem verò aceto potatus est, & huius potationis meminit Ioannes: quomodo autem cum cæteris tribus conueniat, in annotatione inferiori exponemus. vnnm tamen hoc in loco discutiendum est, de hac nempe scriptura, quæ à Ioanne allegatur. Conueniunt omnes eam esse Psal. 68. In siti mea potauerunt me aceto; cuius sensus notandus hic est, Cùm me sitire intelligerent, acetum mihi loco potus dederunt, & hac ratione accommodanda est prophetia his verbis: nam dicit Ioannes Christum dixisse, *Sitio*, vt impleretur scriptura: scriptura enim non prædixit eum, *Sitio*, dicturum, sed aceto potandum; id est, cùm sitiret, acetum illi propinandum loco potus. propterea ergo sitim manifestauit, dicens, *Sitio*, vt scriptura impleretur, nempe aceto potandum esse. Illi enim A nõ potassent eum aceto in siti, nisi ex eius verbo sitire eum cognoscerent. At de prioribus verbis versiculi istius, Dederunt in escam meã fel; dubitatio esse potest, an sint intelligenda de priori illa potatione. Aug. in eo Psalm. metaphoricè hæc verba exponit, vt fel significet amaritudines, & dolores, quorum Iudæi causa Christo fuerunt. at non videtur accommodata expositio: cùm enim simul hæc sint coniuncta de felle, & aceto, hoc autem ad litteram sic intelligendum. videtur etiam illud eadem ratione B accipiendum; non enim aptè coniunguntur esca metaphorica, & potus materialis; idcircò Euthy. in eodem Psal. de priori illa potatione interpretatur, sed laborat, quomodo esca dicatur, cum potus fuerit, & ab Euangelista bibi dictus sit. Mihi solutio breuis, & facilis esse videtur, esse quosdam potus, qui simul esca, & potus sunt; lac enim, & comeditur, & bibitur, & est esca, & potus: talis erat mixtura illa ex vino & myrrha, seu felle; Dauid autem, vt hæc duo distingueret, ne quis ad vnicam potationem C referret, ideo vnum escam, alterum appellauit potum, 1. Cor. 5. Lac vobis potum dedi, non escam: ecce lac bibitur, & potus dicitur: at Ezech. 34. Lac, inquit, comedebatis, & lanis operiebamini; ecce esca dicitur, ita factum est in myrrhato vino.

Vas autem erat positum aceto plenum.

COMMENTARIVS.

INdicant verba hæc Euangelistæ his, qui cruci affigebãtur, acetum dari solitum: ea de causa erat vas deputatum aceto plenum, quod propinaretur crucifixis etiam cum Christo: erat etiam spongia, & calamus. cùm enim essent in cruce, non poterãt milites manu vas ipsum porrigere, sed ab inferiori loco spongiam plenam aceto, & ligno, aut calamo longo ligatam ori illorum superponebant, vt sugere possent. Acetum hoc valdè probabile est ministrari solitum, vt citius morerentur; nam acetum valdè vulneratis nocet vt igitur myrrhatum vinum à principio propinabant, vt minus dolores sentirent, ita etiam postea aceto potabant, vt citius à tormento illo per mortem liberarentur; quamuis Christo non ea de causa sola propinatum esse Lucas significauerit, sed vt simul illuderent; cùm enim sitire se diceret, loco potus, acetum, quod lethale erat, dederunt. dicit enim Lucas 23. Illudebant autem & milites accedentes, & acetum offerentes ei; & ita lib. 12. cap. 35. Cyril. docet dicens, Pro iuuante, & iucundo potu, nocentem & acerbum attulerunt; & humanitatem, qua moueri videbantur, in impietatem conuerterunt; nam cùm petenti dabant, charitatis habitum suscipere videbantur. hæc Cyril. cæteris autem etiam non sitientibus dabatur acetum, propter causam dictam, non vt sitim extinguerent: Christo autem sitienti illuserunt, fingentes, se potum dare pro siti extinguenda, cùm esset acetum mortis.

Consueuerũt Iudæi acetum dare crucifigendis.

Illi autem spongiam plenam aceto hyssopo circumponentes obtulerunt ori eius.

QVod vnus accurrẽs fecit, vt dicit Matth. multi fecisse dicuntur à Ioanne, & Luca, quia nomine multorum effecit. sensus autem horum verborũ,

hic est; spongiam aceto impleuit, & ne delaberetur imbibitus liquor, hyssopum humilem herbam circumposuit, ita vt spongiam complecteretur hyssopus, eamque inuolueret, & sic spongia aceto plena hyssopo inuoluta longæ arundini imponitur, vt Matth dicit, offerturque ori eius.

ANNOTATIO XVIII.

Quomodo circa oblatam spongiã concordes sint Euangelistæ.

DIfficultas occurrit ex cæteris Euangelistis. nam Matt. dicit, spongiam impositam arundini, Mar. circumpositam calamo, at Ioan. hyssopo circumpositam narrat. Luc. autem de modo propinandi nihil dixit. Cyrill. libr. 12. cap. 35. respondet. totum fuisse verum: nam varij milites acetum obtulerunt, vnus spongiam calamo, seu arundini; alter ligno hyssopi circumposuit. Theophyl. & Euthym. vnum fuisse affirmant, & arundinem hanc interpretantur fuisse virgam hyssopi, & si hoc est, concordia est facilis; tamen obstat hyssopum esse humilem herbam, nec habentem calamos longos, & duros, vt constat ex Dioscori libr. 3. capit. 28. & Plinio libr. 26. capit. 4. Nec responderi potest, in terra promissionis hyssopos fuisse magnas, nam habemus 3. Reg. 4. Disputasse Salamonem super lignis à cedro, quæ est in libano, vsque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete. Aliqui dicunt spongiam circumligatam hyssopo, loco fili, fuisse ad calamum, seu arundinem, & id verisimilius est; quamuis nec hoc sit admodum probabile. Verius est hyssopo herba circumuolutam fuisse spongiam, ne acetum facilè dilaberetur, & sic impositam calamo, & ori Christi oblatam esse: herba enim ista frequens est, & amara: quod etiam accommodatum erat his, qui torquebantur, sicut myrrhatum vinum. Nec est existimandum, tunc occurrisse herbam illam ad manum, sed præparatam fuisse cum spongia, arundine, & vase aceti. hæc est expositio probabilior, & accommodatior, & verior.

Cùm ergo accepisset Iesus acetum, dixit, Consummatum est.

COMMENTARIVS.

PArticula *Ergo*, illationem ex præcedentibus indicat; est autem verborum consequentia ista. Sciebat omnia consummata, præter vnum, quod prædictum erat, nempe aceti potationem, quæ vna eius passioni supererat. ea ergo completa, dixit, *Consummatum est*, nempè finis & terminus passioni meæ est iam impositus.

Et inclinato capite.

POst verbum illud, *Consummatum est*, voce magna clamauit, vt refert Luc. dicens, Pater in manus tuas commendo spiritum meum; post quam vocem caput inclinauit ad mortem, vt significaret, quod ipse dixerat; Ego pono animam meam, nemo tollit à me; idcirco voce magna clamat, vt nõ virtutis, & naturalis roboris defectu mori videretur, sed spontè animam ponere. Postea etiam inclinat ipsemet spontè caput, & spiritum tradit: cæteri homines non sic iam iam morientes clamant, nec ante inclinant caput, sed potius per mortem, spiritu & vigore omni deficiente, caput suo pondere declinat. vt dicit Cyrill. lib. 12. cap. 76. & Chrysost. hom. 84. quod rectè Athanas. in quæstionibus ad Antioch. quæst. 76. annotauit dicens; Quidnam illud est. *Inclinato capite spiritum tradidit*? nam omnes moribundi moriuntur primum, & tunc demùm inclinant capita. respondet; sola mors adhuc restabat, atque hæc metuens appropinquare non audebat: ideo Christus inclinato capite vocauit eam; antequam enim inclinasset caput, propius accedere verebatur. hæc Athanasius.

Tradidit spiritum.

CVi commendauit, nempè Patri, tradidit spiritum, separando animam à corpore, sed neutrum à diuinitate, cui tam spiritus, quàm corpus coniuncta & vnita manserũt. Spiritum animam ipsam appellat, vt docet Athana. lib. de incarnat. Christi & Cyril. lib. 12. cap. 36. cum reliquis Patribus. Mat. dicit. Emisit spiritum. Luc. Expirauit.

Iudæi

Iudæi ergo, quoniam parasceue erat, vt non remanerent in cruce corpora sabbato, rogauerunt Pilatum, vt frangerentur eorum crura, & tollerentur.

DEutero.27.præceperat Dominus, vt cadauera suspensorum in patibulo eodem die deponerentur: hoc autem citius nunc faciendum erat ante solis occasum, quia ab eo incipiebat sabbati solemnitas; quãdo enim crucifixus est Christus, erat Parasceue, seu sexta feria. quod si depositio differretur, toto sabbato corpora mansissent contra Domini præceptum: non enim in sabbato deponi poterant corpora: nam in sabbato nõ licebat opus seruile facere, quale hoc erat. maximè quia sabbatum illud, præter sabbati solẽnitatem, erat etiam secunda dies Azymorum; ideò magnus dies erat. Rogãt igitur Iudæi Pilatum, vt crura eorum frangantur, morsque illis acceleretur, vt deponi possint ante occasum: iam enim declinabat dies. De hoc sabbato cap.12. egimus, & quare magnus dies diceretur, exposuimus.

Venerunt ergo milites, & primi fregerunt crura, & alterius, qui crucifixus est cum eo. ad Iesum autem cùm venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura.

ANnuit eorum precibus Pilatus. Veniunt ergò milites iussa Pilati executuri, inueneruntque duos latrones cum Christo crucifixos viuere: idcirco eorum crura fregerunt, & occiderũt; cùm autem Dominus iam mortuus esset, eius crura non fregerunt; nõ enim frangebãtur, nisi vt citius morerentur, vt Cyril. lib.12. cap.39.

ANNOTATIO XIX.

Cur noluerit Christus eius crura frãgi.

ORIG. libr. 2. contra Celsum, causam reddit; cur osium fractionem præuenerit Dominus morte prius accelerata. Eo inquit, significare voluit, se sponte animam à corpore separasse, & post quædam extra illud dispensata sponte iterum vnisse: integrum enim corpus manere voluit, significans citò surrecturum. vbi Origen. docet maturasse egressum à corpore. & ante tempus, quod naturaliter adhuc viuere potuit, animam separasse. vt sponte mori significaret. Idem de osium fractione non expectata significat Cyprian. in libr. de Idolorum vanitate. Mihi quidem A quantum ad mortis præuentionem, ne ossa frangerentur, vt significaret se statim surrecturum, placet doctrina hæc; illud tamen mortem accelerasse, & ante tempus naturale mortuum esse, non probo: existimo enim potiùs distulisse mortem, cùm tanta sit passus, vt nisi virtute diuina anima detenta esset in corpore, multo ante separata esset. distulit tamen, vt pro nobis magis pateretur, & ea, quæ scripta erant, implerentur: in quo magis significatur, tum potestatem habuisse animam suam ponendi.

Non accelerauit, sed potius distulit Dominus mortem.

Et vnus militum lancea latus eius aperuit.

COMMENTARIVS.

VEl quia, ã mortuus verè esset, miles hic dubitauerit, vt videtur Cyrillo lib.12. cap,39. Vel ad Iudæorum gratiam conciliandam, vt sentit Chrysthom 84. Vnus militum aperuit latus Domini lancea: diuina autem prouidentia, & consilio, id est permissum, vt de morte Christi nemo vnquam dubitare posset. & vt quanto manifestior esset mors, tanto certior esset resurrectio. nemo enim Iudæorum ipsum mortuum fuisse dubitare poterat, cuius latus lancea apertũ est, quo solo vulnere homo naturali virtute viuere nõ poterat: nec ex hoc tantùm resurrectio certior, sed etiam potentior facta est. Magna profectò, & mira virtus quæ tale corpus valuit suscitare. Non est autem sine consideratione pertranseundum, quod Dominus nõ sibi viuo, sed mortuo latus aperiri permisit, & voluit. ꝓ quidẽ tribus de causis factũ existimo. Primò, vt mortis suæ mysteriũ significaret: erat enim mors illi volũ-

taria.moriebatur enim quia volebat.Ioan.10. Nemo tollit animam meam, ego pono eam.idcirco vulnus lateris non expectauit viuus,ne nõ voluntate,sed vulneris necessitate mori videretur. qua etiam de causa ante latrones illos secum crucifixos mori voluit,ita vt Pilatus, quod tam citò fuerit mortuus,miraretur.Secundò,vt nos instrueret:nam aqua,& sanguis,quę ex eius latere fluxerunt, Sacramenta Ecclesiæ per quæ iustificamur, & maximè baptismum & Eucharistiam,ad quæ cætera,tanquam ad principium & finem referuntur, significabāt: quæ quidem Sacramenta efficaciam & dilationem præcipuè ex morte,& post mortem acceperūt.Tertiò, vt mortis eius affectus ostēderetur;apertio enim illa lateris, ianuam regni cœlestis per ipsius mortem reseratam indicabat, quæ nemini patuit antequam moreretur.

ANNOTATIO XX.

Mortuo Christo aperitur latus lancea.

VERBIS istis antiqua hæresis confutatur affirmantium,viuenti Christo latus fuisse apertum,& Ioannem per anticipationē prius narrasse mortem . At hi errant apertè,nec anticipatio eis suffragari potest;nam verba sūt expressa:*Cùm*,inquit, *inuenissent mortuum,non fregerunt eius crura,sed vnus lancea latus eius aperuit*. Hæc hæresis damnata est Clement. de Sum.Trinit. mira est profectò impudentia hæreticorum, qui verba tam expressa Ioannis peruertere non verentur. exponebant autem præteritum pro plusquamperfecto, nempe, *Aperuerat*, at nec paticula *Sed*, nec verba præcedentia talem admittunt sensum, vt cuilibet sana mente legenti manifestum est. Aduertendum præterea est Græcè loco, *Aperuit* , haberi fodit,aut percussit, & ita aliqui interpretantur. Chrysost.autem hom. 84.legit ,aperuit, si verus est eius interpres, & facilis esse potuit scripturæ error;nam ἤνοιξε,aperuit, ἔνυξε, fodit significat. Aug.autem tract.120. legit *Aperuit*, censetque mysterium esse , quod non sit eictum fodit, aut percussit.Vigilanti, inquit, verbo Euangelista vsus est, vt non diceret latus eius percussit, aut vulnerauit, aut quid aliud ; sed aperuit , vt illic quodammodo vitæ ostium panderetur, vnde Sacramenta Ecclesiæ manauerunt, sine quibus ad vitam , quæ vere vita est, non intratur . hæc Augustinus . vtraque lectio est probanda , siue aperuit , siue fodit: sensus enim idem est , siue hoc , siue illo legas modo.

Et continuo exiuit sanguis & aqua.

COMMENTARIVS.

PRæter naturæ ordinem ex mortuo corpore sanguis , & aqua effluxit, vt annotarunt Cyprianus libr.de duplici Martyrio, & Euthym. in præsēti. immò aqua de viuo etiam corpore vera , & elementaris emanere non potuit:mysterium hæc significabant.Ecclesia enim de latere eius mortui,sicut Eua de dormientis Adæ formabatur: duoque sacramenta, Baptismus quo corpus Ecclesiæ efficitur & mundatur;& Eucharistia,qua corpus formatum alitur,in aqua & sanguine præpræsentantur.ista duo sic Doctores sacri interpretātur,vt per aquā baptismus,per sanguinem Eucharistia significētur.id affirmant Cyrillus lib.12.cap.39.Chrysostomus hom.84.Cyprian. libello de Passione & resurrectione Christi. his duobus ergo Sacramētis omnia exprimuntur.nam baptisma ianua est, & fundamentum eorum,Eucharistia est consummatio,& complementum:vnde August.tract.120.Sacramenta omnia emanasse ex latere Domini asseruit.

Duo hæc baptismi & Eucharistiæ Sacramenta repræsentàt.

ANNOTATIO XXI.

Vera aqua de Christi latere exiuit.

CAVERE oportet errorem ab Innocentio damnatū. Cap. in quadam . de celeb. Missarum; quem nostri temporis hæretici suscitarunt. nempe non veram aquam,sed humorem flegmaticum fuisse, qui vnà cum sanguine effluxit de latere Domini : at hoc esse contrarium veritati,ipsum verbum Ioannis probat ; aquam enim fluxisse testatur ex visu. aduersatur etiam veritati baptismi; vt enim docent sacri Doctores, aqua hæc baptismum significabat , sicut sanguis Eucharistiam ; at baptismus non humore flegmatico, sed vera conficitur aqua: Quòd si aquam negent è corpore emanere naturaliter potuisse , id nos etiam fatemur , sed supernaturali ratione id factum dicimus, sicut & sanguis ex mortuo iam corpore naturaliter non manait . Hoc argumento emanationis aquæ , & sāguinis vtuntur aliqui ad probandum , miscendam aquam vino in calicis consecratione , & argumentum probabile est , sed non necessarium ; aliæ sunt enim causæ vrgentiores , propter quas id facit Ecclesia , quas non est præsentis instituti discutere.

Et qui vidit, testimonium perhibuit, & verum est testimonium eius, & ille scit quia vera dicit, vt & vos credatis.

COMMENTARIVS.

Cur Ioannes huius mysterij testem oculatum se prodat.

MVlta Ioannes ex his quæ narrata sunt, viderat oculatus testis eorum; huius tamē mysterij præter narrationem communem adhibet particulare testimonium ex visu: de se enim in tertia loquitur persona, sensus tamen est; Ego ipse vidi, qui hęc narro, & de his testimonium perhibeo, & scio me non esse deceptum, sed vera narrare, quæ quidem eatenus dico, vt vos credatis, & fideles Christi efficiamini. Attēde aquam hanc vnà cum Christi sanguine post mortē emissam, significasse aquas baptismi efficaces futuras ablutionis animarum à peccatorum sordibus, non propria, sed mortis, ac sanguinis Christi virtute; idcirco Ioānes tam singulare reddit testimoniū: est enim Baptismus ianua Ecclesiæ. Est etiam alia causa, cur Ioānes hac vsus sit verborum confirmatione nempe, quia veritas humanitatis Christi hoc argumento confirmatur, & consonat hæc sententia illi eiusdem Ioannis. 1 Ioan. 5. Tres sunt, qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua, & sanguis; Spiritus est anima, de quo dixit; Tradidit spiritum; Aqua indicat corpus verum naturale; Sanguis autem animale probat; tria ergo hæc veram naturam humanam, quæ ex rationali anima, & corpore naturali, & animali parte constante conficitur, significāt; moriensque Christus suę naturæ humanæ verę efficax dedit testimonium, vt se verè mori manifestaret; ea igitur de causa Euangelista hanc singularem facit comprobationem.

Facta sunt enim hæc, vt scriptura impleretur; Os non comminuetis ex eo.

QVæ facta narrauit, probat testimonio scripturarū; quod enim ossa eius non essent frangenda, sed latus fodiendum, & aperiendū prophetatū, & prędictum est; vt ex hoc ipso eum verum esse Christum noscamus, in quo impleta sunt omnia, quæ prædicta erant: de ossibus autem non frangendis prædixit Dominus Exod. 12. in figura illius agni Paschalis, Christi mortem, & oblationem repræsentantis; vetuerat enim ne os illius confringerent, quod ad litteram, & corticem in agno illo obseruatum est, vt asserunt August. tract. 120. & Chrysost. ho. 84 at quia illud non propter agnum sed propter Christum institutum est, quando in Christo est effectum, tunc impletum, & completum perfectè dicitur.

Et iterum alia scriptura dicit; Videbunt in quem transfixerunt.

Christi aduentus duplex.

EST alterum testimonium Zacha. 12 quo lateris illa apertio significata, & prædicta est. Duos Christi aduentus hæc verba prophetica significant; in illo enim verbo, *Transfixerunt*, priorem indicat in carne mortali, quādo inimici lancea latus eius transfixerunt, & aparuerunt; in illo autem, *Videbunt*, posteriorem ostendit, quando venturus est iudicare viuos & mortuos; tunc inimici videbunt eum immortalem, & iudicem, quem prius mortalem tanquam reum, & nocentē vulnerārunt, & transfixerūt. Ioannes autem vtitur testimonio hoc propter transfixionem aduentus prioris; at Apocaly. 1. hoc insinuans vtitur testimonio propter posteriorem aduentum; Ecce, inquit, venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.

ANNOTATIO XXII.

Septuaginta interpretes aliter legūt.

ADVERTE apud Septuaginta non haberi huiusmodi prophetiam; nam ipsi verterunt; Aspicient ad me, pro eo quod insultauerunt: ea de causa Euthymi. Græcus sequens Septuaginta interpretationē, existimat verba ea fuisse à Iudæis ablata à Prophetis.

At ve-

At verius Hierony. Zach. 12. & lib. de optimo genere interpretandi vertit: Aspicient ad me, quem transfixerunt; & notat Septuaginta fuisse deceptos litterarum similitudine: quòd sæpe contingit; nam Daleth, & Resh sunt simillimæ apud Hebræos; verba autem efficiuntur diuersæ significationis; nam cùm daleth in principio, et resh in fine significet transfigere, & fodere, dacharu- דקרן at cùm A resh in principio, & daleth in fine insultare, rahadu רקדן propterea Euangelista non secutus est Septuaginta, sed veram lectionem Hebræam. Videbunt, inquit, in quē trāsfixerunt, id est, me, quem transfixerunt. Est autem locus hic Iudæos conuincens; nam apud Prophetam Deus est, qui loquitur, vt ex antecedentibus, & sequentibus verbis constat. & tamē dicit: Videbunt me, quem transfixerunt. Christus igitur Deus est.

Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathæa, eo quod esset discipulus Iesu, occultus autem propter metum Iudæorum, vt tolleret corpus Iesu.

COMMENTARIVS.

QVIA discipulus erat, quamuis hactenus occultus propter Iudæorum metum, Pilatum rogat corpus sibi ad sepulturam concedi. Marc. addit. Audacter introisse; non enim timuit Iudæorum inimicitijs, vt prius timuerat, se exponere: persequebātur enim Iudæi eos, qui in Christo quauis ratione fauebāt. à Matth. Diues, à Marco nobilis Decurio dictus est. Lucas autem Virum bonum & iustum, nec consensisse actibus eorum contra Christum refert, adeo vt aliqui, referente Hierony. in Matth. existimauerint propter eum dictum esse, Beatus vir, qui nō abijt in cōsilio impiorum. Dicit autem, *Post hæc*, nimirum postquam mortuus erat Dominus, & latus eius vulnere apertum. Matt. & Mar. Cùm serò esset factum, venisse ad Pilatum referunt, quod non de tempore post occasum solis intelligendum est, sed ante occasum; erat enim duplex vespera apud Hebræos, vt annotauimus cap. 13. quando agni immolationis tempus explicuimus. Dicitur ab Arimathæa ciuitate propria. est autem Arimathæa seu Arimathia, vt notat Hieron. de locis Hebraicis, patria Samuelis, dicta 1. Reg. 1. Ramathain, distat à Hierusalem triginta miliaribus Italicis ad occidentem.

Quo tempore Ioseph venerit rogatum Pilatū.

Arimathæa ciuitas est Ramathan.

Et permisit Pilatus; venit ergo, & tulit corpus Iesu.

NON licebat damnatorum corpora sine Præsidis consensu honorificè sepelire, ea de causa rogat Ioseph Pilatū. Miratus Pilatus Christum iam obijsse, & accersito Centurione, & interrogato si iam mortuus esset, & re cognita, donauit corpus Ioseph, hæc Marcus refert. Cùm igitur id iam à Pilato obtineret, venit, & tulit corpus Domini de cruce, vt sepeliret.

Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primùm, ferens mixturam myrrhæ, & aloes quasi libras centum.

COmitem habuit Ioseph in sepultura Domini Nicodemum illum, qui primùm, id est à principio prædicationis Christi venit ad Iesum nocte, cuius historiæ cap. 3. facta est mentio. hic ad vnguēdum Domini corpus ferè cētum libras mixturę ex mirrha & aloe portauit: nam mos erat Iudęorum, viros magnos, & insignes magna aromatum copia sepelire, vt diutius sine corruptione corpora conseruarentur. cùm igitur hi, & nobiles & potentes, ac diuites essent, sumptuosissimè ac honorificentissimè Christum sepelire decreuerunt, quem præclarum Prophetam, & insignem virum credebant. Quamuis autem piæ deuotionis hoc esset officium, ex fide valde imperfecta procedebat, vt dicit Chrysost. hom. 84. si enim celerem, ac breuem resurrectionem nouissent, illumque Dei filium credidissent de quo Psalm. 15. scriptum erat; Non dabis sanctū tuum videre corruptionem; non hęc aromata à pu-

Horum virorum obsequium pium quidē, sed ex defectu fidei ortum fuit.

à putredine præseruantia præparassent; quamuis diuina prouidentia id sit effectum, vt virtus Christi in eo corpore honorificaretur, & qui cum ignominia mortuus erat, cum honore sepeliretur. Hoc officio significata est fidelium deuotio, qui pro Christo mortuo, & passo ingentes erant diuitias profusuri.

Acceperunt autem corpus Iesu, & ligauerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire.

INuolutum est corpus sindone munda, vt Matthæus refert; & linteis ligatum est cum aromatibus, seruato more sepulturæ Iudæorum: non enim cum vestibus proprijs, quibus viuus vtebatur, Iudæi mortuum sepeliunt, sicut Itali sepelire solent, sed lineis linteis ligare pedes, & manus, & sindone linea corpus circumuoluere, vt nunc etiam Iudæi faciunt, & aliqui etiam fideles obseruant. hac de causa Hieron. Matth. 27. asserit factum esse, vt in altari corpus Domini non super sericum, sed super lineum pannum ponatur. Sic superius Lazarum legimus sepultum.

Erat autem in loco, vbi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus fuerat.

ERat hortus in loco, id est, propè locum, vbi crucifixus est, quia illa pars agri, & mõtis, vbi crucifixus est, non erat pars horti, sed proxima horto; nisi velis locũ appellari totum illud spatium, quod dicebatur Golgotha, in quo & pars illa montis, vbi crucifixus est, & hortus iste concludebãtur. Hoc totum Ioannes locum, vbi crucifixus est Dominus, vocat, ideo dicit in loco illo fuisse hortum. Nouo autem monumento Dominus sepelitur; tum, vt Cyril. libr. 12. cap. 42. Chrys. hom. 84. & Hieron. Matth. 27. & Ambro. lib. 3. de Virginibus, dicunt, ne si alij ibi essent sepulti, non Dominus, sed alius resurrexisse diceretur; tum, vt dicit Orig. lib. 2. contra Celsum: Quia quemadmodũ eius natiuitas omni natiuitate purior erat: ex perpetua enim virgine natus est, ita etiam debuit sepultura insignem puritatem habere. quod etiam Augu. tract. 120. sentire videtur dicens, Sicut in Mariæ virginis vtero nemo ante illum, nemo post illum conceptus est: ita hoc monumento nemo ante illum, nemo post illum sepultus est. Idem etiam dicit Hieronymus in Matthæum. tum demum propter reuerentiam, & significationem. Reuerẽtiam quidem, quia illud corpus vnitum erat diuinitati, nec decebat corporibus corruptionis coniungi: Significationem verò, quia citò erat suscitandũ, vt mors illi velut somnus fuerit, non vt cæteris mortuis, qui ad immortalem vitam, vltimo die surgent. Et rursus erat mortuum, sed diuinitati, quæ vita est, vnitum, nec omnino carebat vita, vt cætera corpora carent; non ergo mortuis cæteris coniungi debuit.

Ibi ergo propter Parasceuem Iudæorum, quia iuxta erat monumentum, posuerunt Iesum.

OCcasus solis instabat, quãdo sabbathi solemnitas incipiebat, idcirco in loco proximo ei, vbi erat crucifixus, sepultus est; ne si locum distantiorem eligerent, breuitate temporis à sepultura impedirentur. Hæc verba, vt rectè annotat Euthymius, insinuãt voluisse illos in alio digniori monumẽto, quod longius distabat à ciuitate, corpus Christi collocare; sed temporis breuitate impediti sunt.

ANNOTATIO XXIII.

Cur alieno sepulchro Christus cõditus.

QVAERET aliquis, Cur in altero sepulchro Dominus conditus est? Respondet Ambr. libr. 3. de Virginibus: Bene inquit, &, secundum litteram, alienum sepulchrum fuit quia suum monumentum Dominus non quæsiuit: habeant tumulum, qui sub lege sunt mortis, victor mortis suum tumulum non habebat; non enim ille sepulchrum mortis deside-

desiderabat, qui de morte trophea referebat. August. serm. 133. de Tempore, ad hoc idem sic dicit: Videamus quare Saluator in aliena sepultura ponatur, & suam non habeat; ideò in aliena sepultura ponitur, quia pro aliorum moriebatur salute: mors enim ista non illi accidit, sed nobis profuit; mors ista non illi illata est, sed nobis delata: vt quid ergo illi propria sepultura, qui in se propriam mortem non habebat? vt quid illi tumulus in terris, cuius sedes manebat in cælis? vt quid illi sepultura, qui tridui tantum temporis spatio, non tam in sepulchro mortuus iacuit, A quàm velut in lecto quieuit? ipsa enim temporis breuitas declarat potiùs somnum fuisse, quàm mortem: sepulchrum autem mortis est habitaculum. Necessarium ergo non erat mortis habitaculum Christo, qui vita est, neque opus habebat semper viuens habitaculo defunctorum. Rectè hanc vitam nos in sepulchro nostro condimus, vt viuificet mortem nostram, vt cum ipso à mortuis resurgamus. hæc August. ex quibus verbis multas habemus rationes, & causas, propter quas alienum sepulchrum Dominus suo corpore fuerit dignatus.

CAPVT VIGESIMVM.

NA autem sabbati Maria Magdalene venit manè, cùm adhuc tenebræ essent, ad monumentum, & vidit lapidem sublatum à monumento. Cucurrit ergo, & venit ad Simonem Petrum, & ad alium discipulum, quem amabat IESVS, *& dicit illis. Tulerunt Dominum de monumento, & nescimus vbi posuerunt eum. Exiit ergo Petrus, & ille alius discipulus, & venerunt ad monumentum. Currebant autem duo simul, & ille alius discipulus, præcucurrit citius Petro, & venit primus ad monumentum. Et cùm se inclinasset, vidit posita linteamina, non tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentum. Et vidit linteamina posita, & sudarium quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum in vnum locum. Tunc ergo introiuit, & ille discipulus, qui venerat primus ad monumentum, & vidit, & credidit. Nondum enim sciebant scripturam, quia oportebat eum à mortuis resurgere. Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos. Maria autem stabat ad monumentum foris plorans. Dum ergo fleret inclinauit se, & prospexit in monumentum: & vidit duos angelos in albis sedentes, vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi positum fuerat corpus Iesu. Dicunt ei illi, Mulier quid ploras? Dicit eis, Quia tulerunt Dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum. Hæc cùm dixisset, conuersa est retrorsum, & vidit Iesum stantem, & non sciebat quia* IESVS *est. Dicit ei* IESVS, *Mulier quid ploras? quem quæris? Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei, Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi vbi posuisti eum, & ego eum tollam. Dicit ei* IESVS, *Maria. Conuersa illa, dicit ei, Rabboni, quod dicitur magister. Dicit ei* IESVS, *Noli me tangere. Nondum enim ascendi ad Patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis, Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum. Venit Maria Magdalene annuncians discipulis, quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi. Cùm ergo sero esset die illo vna sabbatorum, & fores essent clausæ, vbi erant discipuli congregati, propter metum Iudæorum: venit* IESVS, *& stetit in medio, & dixit eis, Pax vobis. Et cùm hoc dixisset, ostendit eis manus, & latus. Gauisi sunt ergo discipuli, viso Domino. Dixit ergo eis iterum, Pax vobis. Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Hoc cùm dixisset, insufflauit, & dicit eis, Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. Thomas autem vnus ex duodecim, qui Didymus, non erat cum eis, quando venit Iesus. Dixerunt ergo ei alij discipuli, Vidimus Dominum: Ille autem*